

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Bakalářská práce

Natálie Týslová

**Využívání sčítacích operátů z roku 1930 v současnosti v institucích veřejné
správy a u jednotlivců**

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala zejména doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc. za cenné rady a pomoc při oslovení jednotlivců v rámci dotazníkového šetření a veškerou trpělivost při vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat všem pracovníkům 3. odd. Národního archivu zejména Mgr. Janu Kouřimskému, Bc. Jitce Prajzlerové obzvláště za vstřícný přístup a ochotu poskytnout potřebné informace. Poděkování dále náleží Mgr. Naděždě Kruglové za její neutuchající trpělivost a ochotu vždy poradit. Taktéž jí děkuji za veškerou podporu, kterou mi byla po celou dobu psaní práce. Na závěr bych ráda poděkovala všem, kteří odpověděli na můj dotazník. V neposlední řadě patří poděkování i rodině a partnerovi, kteří mi vždy věřili.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 23. května 2023

Natálie Týslová

Abstrakt

Sčítání lidu jsou zajímavým zdrojem dat, která nám poskytují bližší pohled na osoby i jejich domácnosti. Každé sčítání má svoje specifikum a odráží i některá témata své doby např. národností otázky.

Sčítací operáty z roku 1930 v Národním archivu nejsou dnes běžně přístupné, přesto se jedná o využívaný zdroj informací ze strany institucí i badatelů. Cílem práce bylo zaměřit se na toto sčítání v širším kontextu jiných sčítání proběhlých na českém území, a následně zhodnotit četnost využívání sčítacích operátů z roku 1930 z pohledu institucí i badatelů. Současně byl zjišťován i pohled institucí a badatelů na možnost případného usnadnění šetření ve sčítacích operátech z roku 1930. Ke zjištění odpovědí na výše zmíněné otázky byla užitá dotazníková metoda, díky níž byla získána zpětná vazba od vybraných institucí veřejné správy a badatelů.

Klíčová slova

Sčítání lidu 1930, veřejná správa, Český statistický úřad, Národní archiv, Československo, státní archiv

Abstract

Censuses are an interesting source of data that give us a closer look at individuals and their households. Each census has its own specificities and also reflects some of the themes of its time e.g. nationality issues.

The 1930 census records at the National Archives are not widely available today, yet they are a widely used source of information by institutions and researchers. The goal of this paper was to look at this census in the wider context of other censuses, and then to assess the frequency of use of the 1930 census operatives from the perspective of institutions and researchers. At the same time, the perspectives of institutions and researchers were sought on the possibility of possibly facilitating investigations into the 1930 census returns. A questionnaire method was used to obtain feedback on the responses to the above questions.

Key words

1930 Census, public administration, Czech Statistical Office, National Archives, Czechoslovakia, state archives.

Obsah

Úvod.....	8
1. Historický vývoj sčítání obyvatelstva v českých zemích	9
1.1. Nástin sčítání obyvatelstva v českých zemích do první republiky	9
1.2. Sčítání obyvatelstva od vzniku Československé republiky v roce 1921.....	11
1.3. Druhé Československé sčítání lidu v roce 1930	14
1.4. Neuskutečněné sčítání v Protektorátu Čechy a Morava (1940).....	16
1.5. Sčítání lidu v poválečném Československu 1950	17
1.6. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1961.....	18
1.7. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1970.....	19
1.8. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1980.....	19
1.9. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1991.....	19
1.10. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001	20
1.11. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011	23
1.12. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021	24
2. Český statistický úřad – jeho role ve sčítání obyvatelstva	26
2.1. Statistické úřady v českých zemích.....	26
2.1.1. Zemský statistický úřad Království českého	26
2.1.2. Statistický úřad po vzniku Československé republiky	27
2.1.3. Období Protektorátu Čechy a Morava a Ústřední statistický úřad	28
2.1.4. Státní úřad statistický v letech 1945-1948	28
2.1.5. Statistika v době komunistického režimu 1948-1989.....	28
2.1.6. Český statistický úřad po vzniku České republiky	29
2.2. Zákon o státní statistické službě.....	30
3. Sčítací operáty z roku 1930 v Národním archivu.....	32
3.1. Fond Státní úřad statistický I - Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha	32
3.2. Elektronický formulář ke zjištění údajů ze sčítání lidu z roku 1930.....	34

3.3.	Státoobčanské žádosti a sčítání lidu z roku 1930.....	35
3.3.1.	Vyřizování státoobčanských žádostí ve státních archivech	36
3.3.2.	Žádosti na zjištění národnosti	37
4.	Sčítací operáty 1930 a jejich využití v institucích veřejné správy a u jednotlivců.....	39
4.1.	Dotazníkové šetření u institucí.....	39
4.2.	Krajský úřad	40
4.2.1.	Vyhodnocení dotazníku u krajského úřadu	40
4.3.	Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových	41
4.3.1.	Vyhodnocení dotazníku u Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových 41	
4.4.	Vyhodnocení dotazníků od institucí veřejné správy	43
4.5.	Dotazníkové šetření u jednotlivců.....	46
	Závěr	48
	Seznam použitých pramenů a literatury.....	49
	Archivní prameny.....	49
	Literatura	49
	Další zdroje	50
	Seznam příloh	54

Úvod

Sčítání lidu je statistická operace, při které dochází ke sběru velkého množství dat o obyvatelích dané země. V průběhu desetiletí se obsah sčítacích archů proměňoval a obvykle se co do počtu zjišťovaných dat rozšiřoval.

Ovšem zpočátku se sčítání neprovádělo kvůli bližším informacím o obyvatelích, ale jednalo se převážně o prostředek ke stanovení počtu obyvatel, díky němuž pak bylo možné předvídat kolik peněz se vybere na daních. Stejně tak bylo zpočátku sčítání důležité pro zjištění, kolik je na daném území schopných mužů k boji. Naopak dnes je sčítání lidu statistická operace, která má charakter taktéž informativní, jeho záměrem je získání cenných dat o společnosti, které se jiným způsobem nedají zjistit a dále vyhodnocení, jak se mění kvalita života obyvatelstva. Rovněž sčítání může přispět k rozhodování o tom, co je potřeba zlepšit. Výsledky sčítání ovlivňují nejen veřejnou správu, ale i každodenní život společnosti.

Sčítání lidu z roku 1930 má svá specifika, co se týká obsahu zjišťovaných dat, předpokládám, že i dnes má, přes devět desítek let staré sčítání, svůj význam. Toto sčítání není na rozdíl od předchozích sčítání volně přístupné k nahlížení. I přesto by se mělo jednat o žádaný zdroj dat, od jednotlivců i institucí.

Záměrem práce je tak zjistit současný trend žádostí na provedení šetření ve sčítacích archích, respektive zanalyzovat, zda je šetření zadáváno častěji od institucí nebo jednotlivců, či je možné, že se četnost žádostí rovná. Pro zjištění současného zájmu o sčítací operáty z roku 1930 jsem se rozhodla zvolit dotazníkovou metodu, kdy sestavením několika otázek bych ráda získala odpovědi na to, jaký je současný zájem o provádění šetření ve sčítacích operátech z roku 1930.

Prostřednictvím oslovených institucí a jednotlivců bych ráda zjistila jejich momentální spokojenost se současným stavem v oblasti komunikace mezi nimi a Národním archivem. V souvislosti s tím, pokud se aktuální stav jeví jako nevyhovující, bude mým zájmem zjistit od institucí a jednotlivců jejich vlastní představu nápravy a případného zjednodušení komunikačního procesu.

1. Historický vývoj sčítání obyvatelstva v českých zemích

Sčítání lidu má bohatou a pestrou historii. Pro stát je velice důležitým a zajímavým zdrojem informací, ze kterých získává podrobný statistický přehled o osobách žijících na jeho území. Ovšem z historického pohledu mělo sčítání svůj velký význam i z finančního hlediska – výběru daní. Stát tak získával jasný přehled o tom, kolik se má vybrat na daních a mohl tak počítat s určitými příjmy i do budoucna. Z počátku mělo sčítání lidu spíše charakter finanční, zatímco dnes jsou shromažďována pestrá statistická data, která jsou dále vyhodnocována.

1.1. Nástin sčítání obyvatelstva v českých zemích do první republiky

Za předchůdce pravidelného sčítání lidu můžeme považovat tzv. pravidelné soupisy. Pravidelné soupisy se začaly provádět v polovině 18. století a jejich význam byl fiskální a vojenský, pro tyto účely byla pravidelnost sčítání obvykle 3 roky, někdy ročně. Významným mezníkem se stal rok 1753, kdy Marie Terezie vydala patent o každoročním sčítání. Poprvé se stalo, že sčítání probíhalo současně na celém území soustátí. Z počátku sčítání provádělo duchovenstvo a vrchnostenské orgány, o pár let později i orgány vojenské.

Nový konskripční patent z roku 1777 se stal až na malé odchylky pevným základem pro sčítání až do roku 1851. Dalším milníkem se stalo sčítání z roku 1857, které je označováno za přechod od soupisu obyvatelstva k modernímu sčítání lidu. V tomto případě se sčítání stali již i zdrojem statistických dat nejen o obyvatelstvu, o jeho počtu a složení, ale zároveň o celé ekonomice země. Od roku 1857 se na realizaci sčítání obyvatelstva už nepodílely vojenské úřady.¹

Dalším významným milníkem ve sčítání lidu na našem území je tzv. přechodové sčítání lidu z roku 1857, které se konalo dle císařského nařízení ze dne 23. března 1857. Přechodové se označuje proto, že se výrazně lišilo od předchozích soupisů, a to celkovým pojetím i svými cíli. Výjimečné bylo v tom, že bylo jednotně provedeno na celém území rakouského mocnářství, konalo se k jednomu dni, zahrnovalo veškeré obyvatelstvo domácí (tzn. příslušné k dané obci), a to jak přítomné, tak i v den sčítání nepřítomné, sčítání byli rovněž cizinci. Dále sčítání prováděl jediný orgán (tj. politické orgány, tj. obce a nově stanovené okresy) bez účasti

---

¹ Historie sčítání lidu, [online] [cit. 18. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20540505/32011840814.pdf/bec31508-8d2d-470a-9b0d-243f304c8d3d?version=1.0>.

dalších, kromě obyvatel bylo sčítáno domácí hospodářské zvířectvo. Zpracované výsledky přinesly podrobné informace o počtu a složení obyvatel v českých zemích.²

O 12 let později proběhlo první moderní sčítání lidu u nás. V roce 1870 bylo provedeno sčítání lidu, které zachycovalo stav obyvatelstva k poslednímu dni roku 1869. Podle zákona, na jehož základě proběhlo toto sčítání, se mělo sčítání provádět každých deset let, a to vždy k poslednímu dni v roce. Samotné provedení šetření zajišťovaly obce, sčítací jednotkou se stala domácnost. Dotazníky byly buď vyplňovány majitelem domu, nebo „sčítacími komisaři“ na základě ústního sdělení sčítaných osob. Šlo vlastně o první sčítání lidu v moderním pojetí, které vytvořilo podmínky pro porovnávání základních demografických údajů od tohoto roku až po současnost.³ V tomto sčítání se zjišťovalo kromě věku a pohlaví i případné postižení. V roce 1869 šlo o slepotu a hluchotu, ale v následujících sčítání se zaznamenávaly i vady mentální. Dalším důležitým bodem byla státní příslušnost, rodinný stav, náboženské vyznání a obcovací řeč.

Od roku 1880 k bodům zjišťovaným v roce 1869 byla navíc zjišťována gramotnost sčítané osoby, konkrétně se jednalo o schopnost čtení a psaní. Následující sčítání roku 1890 prošlo jednou zásadní změnou, a to v oblasti třídění, jelikož byly prvně použity elektrické třídící stroje. Rakouská sčítání z období 1890 až 1910 byla velmi zdařilá, co do kvality zpracování a řadila se ve své době mezi velmi dobře organizovaná. Jejich kvalitu dokládá i skutečnost, že po rozpadu Rakouska-Uherska nástupnické státy převzali některé jeho metody.⁴

Z výše uvedeného lze tedy vyčíst, že prvotní soupisy, které předcházely modernímu sčítání lidu, byly z počátku poměrně jednoduché a nevyužívaly se ke statistickým účelům. Postupně se však začala situace měnit, zjišťovalo se více informací o obyvatelstvu, postupně se utvářela

i první statistika. Později se podařilo sčítání rozšířit na celé území a vykonat ho k jednomu dni. Časem se formovala i pravidelnost sčítání, které přešlo velkou proměnou od sporadického

---

² Jiřina Růžková, *160 let od konání přechodového sčítání lidu na území České republiky (1857)*, Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje, 60 (1), Praha 2018, s. 78-82.

³ Historie sčítání lidu, [online] [cit. 18. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20540505/32011840814.pdf/bec31508-8d2d-470a-9b0d-243f304c8d3d?version=1.0>.

⁴ Sčítání lidu v Rakousko-Uhersku (1868-1910), [online] [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-v-rakousko-uhersku-1868-1910>.

sčítání, které se uskutečnilo jen za nějakým konkrétním účelem až ke sčítání, které mělo být prováděno pravidelně. Postupně se rozšiřoval i rozsah získávaných informací.

1.2. Sčítání obyvatelstva od vzniku Československé republiky v roce 1921

V den vzniku Československé republiky byla přijata tzv. recepční norma díky níž byl přejet celý dosavadní právní řád a právní systém Rakouska-Uherska. V českých zemích to byl právní řád a správní systém Rakouska, na Slovensku a Podkarpatské Rusi to byl právní řád a správní systém Uher.⁵ Po vytvoření československého státu byla veškerá moc soustředěna v rukou Národního výboru, který byl jak vládou, tak parlamentem. V ostatních městech byly místní národní výbory, ale správa jinak fungovala jako před vznikem ČSR. Jedním z velkých problémů, který výrazně rezonoval v utvořeném Československu, byla situace, kdy se německé obyvatelstvo ocitlo v postavení národnostní menšiny a usilovalo o odtržení od právě vzniklého státu.⁶

Národnědemokratičtí poslanci požadovali již 10. prosince 1918, aby vláda, jakmile bude mít Československá republika pevné hranice, provedla sčítání obyvatelstva. K tomu bylo zapotřebí vytvořit státní statistický orgán a přijmout zvláštní předpis pro zavedení sčítání lidu.

Již v roce 1919 byl na základě zákona č. 49/1919 Sb. z. a n. vytvořen Státní úřad statistický a od března 1920 i Státní rada statistická jako odborný poradní orgán. Revoluční národní shromáždění přijalo dne 8. dubna 1920 zákon o sčítání lidu č. 256/1920 Sb. z. a n.

Původně se předpokládalo, že sčítání proběhne v období od 1. listopadu 1920 do 31. března 1921, avšak kvůli problémům s definitivním stanovením státních hranic, se sčítání uskutečnilo až 15. února 1921. Věci soupisu měly spadat pod ministerstvo vnitra. Dle § 2 zákona 256/1920 Sb. z. a n. ze dne 8. dubna 1920 se pak předpokládalo, že sčítání budou prováděna každých 5 let s pevně stanoveným datem, kdy má sčítání proběhnout, a bude tím tak upuštěno od rakouského desetiletého systému.⁷

Ve shodě s rakouskými i uherskými sčítacími archy z roku 1910 byly do sčítacích archů zahrnuty tyto otázky: 1. pohlaví; 2. rodinný stav; 3. den, měsíc a rok narození; 4. rodiště;

---

⁵ Zdeňka Hledíková – Jan Janák – Jaroslav Synek – Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 331.

⁶ Jan Rychlík – Vladimír Penčev, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, Praha 2013, s. 409-410.

⁷ Jan Kuklík, *Příběh československé ústavy 1920 II Ústava a její proměny v meziválečném období*, Praha 2022, s. 490.

5. délka pobytu v obci sčítání; 6. domovská a státní příslušnost; 7. náboženské vyznání; 8. znalost čtení a psaní; 9. druh hlavního povolání; 10. postavení v povolání; 11. bližší označení závodu, v němž se vykonává toto povolání; 12. příbuzenský nebo jiný poměr k majiteli bytu (při podnájmu k přednostovi domácnosti). K těmto otázkám byly připojeny další, jež měly zjistit účinek války a změny politických poměrů na povolání obyvatelstva. Otázka národní příslušnosti měla pro Československo jako nově vzniklý stát velký význam. Výbor pro sčítání lidu rozhodl, že národní příslušnost se určí svobodným přiznáním každého přítomného obyvatele, přičemž byl kladen velký důraz na pravdivost této odpovědi.

Za sčítací formuláře byly zvoleny sčítací (popisné) archy, které vyplňovala bytová strana – přednosta domácnosti, a to v místech, kde obyvatelstvo nemělo problémy se čtením a psaním. V místech, kde tento problém hrozil vyplňovaly sčítací archy oprávnění sčítací komisaři. Popisné archy byly určeny pro celý dům.

Kromě sčítání lidu, bylo stanoveno, že se zároveň se sčítáním lidu provede i soupis bytů. Soupis bytů byl prováděn ve městech a jim přilehlých předměstských obcích s 20 000 obyvateli a více.⁸

Na základě prováděcího zákona ze dne 30. října 1920 bylo stanoveno, že provádět sčítání lidu náleží politickým úřadům, na Slovensku a na území Podkarpatské Rusi administrativním vrchnostem. Obce byly povinny spolupůsobit při provádění sčítání podle pokynů těchto úřadů a dát bezplatně k dispozici pro sčítání a revizi své orgány a místnosti.

Jak již bylo výše zmíněno, ke sčítání byly použity buď sčítací archy, jež vyplnil majitel bytu, nebo popisné archy, které vyplnil sčítací komisař. O tom, kde má být využit jaký arch mohl rozhodnout ministr vnitra či úřad jím zmocněný. Samozřejmě při sčítání nesměly být opomenuty ani osoby, které se v době sčítání nenacházely ve svém bydlišti, jako například osoby v podnicích a ústavech určených ke společnému pobytu více osob (hotely, kasárny, nemocnice, věznice, kláštery, pensionáty atd.).

Dále prováděcí zákon upravoval pokuty za uvádění úmyslně nesprávných, nepravdivých údajů, stejně tak za nabádání k uvádění mylných údajů, a to pod pokutou od 20

---

⁸ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921, 1. díl, s.8 [online] [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.ndk.cz/view/uuid:030dffc0-7615-11e8-87bd-005056827e52?page=uuid:fcf08e40-a653-11e8-830e-005056825209>.*

Kč do 10 000 Kč. Vedle nebo místo peněžité pokuty mohlo být osobám uloženo i vězení v trvání do 3 měsíců. Ovšem pokuta nehrozila jen samotným osobám, ale také úředníkům, kteří měli povinnost zachovávat úřední tajemství o obsahu sčítacích archů. Úředníkům hrozila pokuta do 10 000 Kč nebo vězení do dvou let.⁹

Obce byly rozděleny na sčítací obvody, kam byl nadřízeným politickým úřadem jmenován sčítací komisař. Sčítací komisař měl být osoba zletilá a svéprávná, důvěryhodná a spolehlivá, jak říká prováděcí zákon ke sčítání lidu mělo se jednat o osoby „které poskytují záruku, že mohou prováděti sčítací práce správně a přesně“.¹⁰ Pokud byly sčítacími komisaři učitelé nebo aktivní úředníci, mělo jim být v zaměstnání uděleno dvoudenní volno na výkon sčítacích prací. Dokumenty ke sčítání lidu zasílal obcím příslušný politický úřad.

Nejpozději osmou hodinou ranní 16. února 1921 měli sčítací komisaři dle prováděcího zákona o sčítání lidu zahájit sčítací práce. Jejich povinností bylo obejít každý dům a každý byt. Při vstupu do bytu či domu se sčítací komisař musel prokázat svou legitimací.

Tam, kde probíhalo sčítání pomocí sčítacích archů vyzvedl komisař vyplněné sčítací archy, stejně tak v místech, kde probíhal soupis bytů, vyzvedl bytové listy. Ihned zkontroloval jejich správnost a úplnost za přítomnosti majitele bytu, případně za přítomnosti jeho zástupce na základě osobních výkazů, měl-li je po ruce. Nesprávné odpovědi či nevyplněná místa opravoval sám komisař. Stejně tak sám komisař vyplňoval sčítací popisné archy na základě výpovědi majitele bytu nebo jeho zástupce a osobních výkazů obyvatelů.

Na závěr sčítací komisař vkládal sčítací archy nebo bytové listy (tam, kde se konal soupis bytový) do sběrného domovního archu a ten vyplnil.

Po skončení sčítání sčítací komisař sestavil přehled jemu příslušejícího sčítacího obvodu, v němž seřadil osady podle abecedního pořádku. Následně měl být všechn materiál sesbíraný sčítacími komisaři podroben okamžité revizi sčítacích revizorů.¹¹

---

⁹ Nařízení vlády republiky Československé č. 592/1920 Sb., jímž se provádí zákon o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, č. 256 Sb. z. a n.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Nařízení vlády republiky Československé č. 592/1920 Sb., jímž se provádí zákon o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, č. 256 Sb. z. a n.

1.3. Druhé Československé sčítání lidu v roce 1930

ČSR zaznamenalo na počátku 20. let uklidnění politické situace. Významným milníkem v rámci administrativní reformy bylo zavedení tzv. zemského zřízení s platností od 1. července 1928. Tím došlo ke zrušení dosavadních žup a celé území bylo rozděleno na 4 země: českou, moravskoslezskou, slovenskou a podkarpatoruskou. V období 30. let pak začala i na ČSR dopadat světová hospodářská krize doprovázená i krizí agrární. K hospodářskému obratu začalo docházet až v roce 1934 v souvislosti se vzrůstajícím nebezpečím ze strany Německa. V politické rovině měla hospodářská krize také svůj dopad projevující se příkloněním části obyvatelstva k radikální levici.¹²

Sčítání lidu v roce 1930 proběhlo na základě zákona č. 47/1927 Sb. o sčítání lidu. K další související legislativě druhého Československého sčítání patří vládní nařízení z 30. června 1930 č. 86/1930 Sb. o sčítání lidu v roce 1930.¹³

Druhé československé sčítání lidu vycházelo ze zkušeností získaných při sčítání v roce 1921, avšak bylo v několika směrech rozšířeno. Toto rozšíření se týkalo zjišťování plodnosti u žen, zjišťování minulého bydliště sčítaných osob a zjišťovalo se místo, odkud se sčítaná osoba přistěhovala do místa, kde byla nyní sčítána.

Opět v tomto sčítání hrála národnost významnou a relativně problematickou roli. Národnost zde byla vnímána jinak než dříve, měla být tentokrát určována zpravidla podle mateřského jazyka. Již při sčítání v roce 1921, stejně tak v roce 1930 zaznívala kritika tohoto způsobu, významní demografové se spíše přikláněli k tomu, aby při sčítání bylo zjišťováno oboje, tedy jak národnost, tak mateřský jazyk. Toto doporučení se podařilo uplatnit až při sčítáních v letech 1970, 1991 a 2001.¹⁴

Ve sčítacích arších byly zaznamenávány tyto údaje: 1. řadové číslo, 2. příjmení, 3. jméno, 4. příbuzenský nebo jiný vztah k přednostovi domácnosti, 5. pohlaví, 6. den, měsíc a rok narození, 7. rodinný stav, 8. u žen, které jsou nebo byly provdány: datum posledního sňatku, počet dětí (9. živých i 10. zemřelých), 11. rodiště a) rodná obec, b) soudní okres, c) země, 12. kdy se sčítaný přistěhoval od obce, 13. odkud se do obce přistěhoval, 14. státní příslušnost

---

¹² J. Rychlík – V. Penčev, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 430

¹³ Zákon č. 47/1927 Sb., o sčítání lidu, Nařízení vlády č. 86/1930 Sb., o sčítání lidu v roce 1930.

¹⁴ Československé sčítání lidu 1930, [online] [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1930>.

a domovská příslušnost, 15. národnost (mateřský jazyk), 16. náboženské vyznání nebo bez vyznání, 17. znalost čtení a psaní (u osob nad 6 let), 18. druh povolání (hlavní/vedlejší), 19. postavení v povolání (hlavním i vedlejším), 20. označení závodu a místa závodu, 21. zdali je přítomen v obci trvale či dočasně, 22. je-li dočasně, kde bydlí trvale, 23. tělesné vady.¹⁵

To, že problematika definice národnosti byla ještě v březnu 1930 před prosincovým sčítáním lidu v roce 1930 poměrně nevyjasněná můžeme vidět z komunikace mezi Státním úřadem statistickým a Předsednictvem ministerské rady, kde je dáno hned několik bodů, jež se v tu chvíli jeví jako problematické:

- a) Zákonem nebylo stanoveno, co má být při sčítání lidu zjišťováno.
- b) Zákon nikde nevymezoval pojem národa nebo národnosti ani jednotlivých druhů jazyka (mateřského, rodinného, obcovacího atd.).
- c) Nejasně vymezené obsahově sobě blízké pojmy: „národ“, „národnost“, „rasa“ a jaký je vztah mezi národem a jazykem, objevující se zejména v ústavní listině Československé republiky. Nebylo z ní patrné, zdali zákonodárce ztotožnil pojem „národní menšiny“ s pojmem „jazykové menšiny“ nebo ne.
- d) Obdobná problematika, jako v předchozím bodě, týkající se „národní menšiny“ a „jazykové menšiny“ vznikla pro státní úřad statistický při procházení jazykového zákona z roku 1920. Ze slovního obratu užitého v jazykovém zákoně by bylo možné usuzovat, že zákonodárce nepovažuje „národní menšiny“ a „jazykové menšiny“ ze synonyma.
- e) dle jazykového zákona §2, odst. 2 - předpokládalo se, že při sčítání lidu bude zjišťován jazyk obyvatelstva.
- f) dle zákona o veřejných knihovnách obecních, § 2 – předpokládalo se, že budou zjištěny menšiny národnostní.

---

¹⁵ Zákon č. 47/1927 Sb., o sčítání lidu.

g) židé Československé republiky nebyli nuceni přiznávat se při sčítání lidu a jiných úředních úkonech k jiné etnické národnostní menšině než židovské, nehledě na to, jaký obcovací jazyk používají.¹⁶

Dle zákona č. 47 Sb. z. a n. ze dne 17. března 1927 se sčítání mělo konat nejpozději do konce roku 1931 a probíhat v dalších desetiletých obdobích. Přesný den sčítání stejně tak skutečnosti, které měly být zjišťovány, postup sčítání, a které soupisy mají být se sčítáním spojeny měla dle zákona určit vláda. Sčítání osob civilních i vojenských bylo dáno na starosti politickým úřadům spolu s pomocí sčítacích komisařů a revizorů. Odpovědnost za zpracování údajů získaných ze sčítání lidu byla dána Státnímu úřadu statistickému. Náklady na sčítání nesl stát, ovšem obce byly povinny svými orgány bezplatně při sčítání spolupracovat a poskytnout potřebné místnosti.

Jako u předchozích sčítání zákon stanovoval povinnost vyplnit všechny požadované údaje a udat údaje pravdivé. Za úmyslně nesprávně udané údaje jakož i případně jiné aktivity, kterými by byla úplnost sčítání ohrožena, ale nejednalo by se přitom o trestný čin, mohla být uložena peněžitá pokuta až do výše 10 000 Kč. Současně s pokutou nebo místo ní mohla být osoba potrestána vězením do tří měsíců. Přestupky nařízení vydaných podle tohoto zákona k ochraně svobody a správnosti sčítání se trestaly peněžitou pokutou do výše až 5000 Kč (opět nejednalo-li se o trestný čin). Pokuty, které nebylo možné vymoci, byly přeměněny na vězení nejdéle po dobu 3 měsíců. Vybrané pokuty připadly státní pokladně.¹⁷

1.4. Neuskutečněné sčítání v Protektorátu Čechy a Morava (1940)

V roce 1940 mělo proběhnout další sčítání lidu na našem území. K tomu ovšem nedošlo. I když v tomto období celoplošné sčítání lidu na našem území neproběhlo, nelze říci, že bychom neměli vůbec žádná data o obyvatelstvu, jelikož dne 21. dubna 1939 proběhlo sčítání lidu na území Německa (Třetí Říše), tudíž máme data alespoň za oblast okupovaného pohraničí.

Zjišťované informace v německém sčítání 1939, byly již tradičně klasické. Patřilo sem zejména: jméno a příjmení sčítané osoby, rodinný stav, pohlaví, datum narození, náboženství, státní příslušnost, mateřský jazyk, národnost, hlavní povolání a postavení v něm, název zaměstnavatele, místo výkonu povolání a odvětví, do něhož náleželo. U žen se dále zjišťovalo:

---

¹⁶ Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, signatura 736/11, číslo jednací 1649/30, karton 3285.

¹⁷ Zákon č. 47/1927 Sb., o sčítání lidu.

rok uzavření stávajícího manželství, počet dětí v něm narozených, dětí v manželství legitimizovaných, mrtvě narozených a zemřelých a dětí žijících mimo společnou domácnost. Navíc za domácnosti se zjišťovala souhrnná rozloha obhospodařovaných pozemků a vlastní poměr k nim, počet a druh hospodářského zvířectva.

Jako již v předešlých sčítáních i zde byla velmi sledována otázka národnosti, ovšem důvěryhodnost výsledků v tomto sčítání je velmi diskutabilní. Vzhledem k tomu, v jakém období bylo sčítání prováděno, lze předpokládat, že sčítané osoby si, ať už ze strachu, nátlaku, či ve snaze získat lepší společenské a materiální postavení, své odpovědi upravili dle potřeby.

Přestože říšské sčítání lidu vyplňuje alespoň částečně vzniklou mezeru v již dlouhé řadě celkem pravidelných sčítání lidu na našem území, je potřeba postupovat obezřetně při porovnávání předcházejícího a následujícího sčítání lidu v Československu. A to z důvodu, že v některých územích nemusí být kompatibilní ani územní vymezení jednotlivých teritoriálních jednotek.¹⁸

1.5. Sčítání lidu v poválečném Československu 1950

Politická situace před sčítáním lidu v roce 1950, byla poměrně dramatická. Po únorovém státním převratu v roce 1948 došlo ke změně politického systému. Nekomunistické strany začaly postupně ztrácet svůj politický význam. V tomto období rovněž došlo k přijetí zákona o nové pozemkové reformě, byly znárodněny podniky s více než 50 zaměstnanci a několik odvětví (př. velkoobchod, stavebnictví, zahraniční obchod apod.). Urychleně se podařilo dokončit i novou ústavu známou jako ústavu 9. května.

Po skončení druhé světové války byly v Československu provedeny dva soupisy obyvatelstva, jeden na Slovensku a druhý v českých zemích. Na Slovensku proběhl soupis obyvatelstva již 4. října 1946, zatímco v českých zemích se čekalo až proběhne odsun Němců, a tak zde byl soupis proveden až 22. května 1947. Tyto dva soupisy probíhaly jinak než u běžného sčítání lidu: soupisy se uskutečnily bez přítomnosti sčítacích komisařů a byly při nich zjišťovány pouze nejzákladnější znaky, zejména co se týče povolání.¹⁹ Ovšem plošné sčítání na území Československa se uskutečnilo až v roce 1950 a poprvé bylo se sčítáním lidu na celém

---

¹⁸ Antonín Vaishar – Petr Dvořák – Jana Zapletalová, *Zapomenuté sčítání lidu 1939 v českém pohraničí*, Informace ČGS, 38/2, Praha 2019, s. 1-9.

¹⁹ Statistická příručka Československé republiky [na rok] 1948, s. 9, [online] [cit. 18. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.ndk.cz/uuid/uuid:8ea9e7b0-a42d-11e3-9d7d-005056827e51>.

území státu a ve všech obcích spojeno sčítání bytů a domů. Cíl sčítání byl poměrně jasný, po skončení války bylo potřeba opět zjistit stav obyvatelstva a zmapovat změny, které druhá světová válka v populaci způsobila.²⁰

Sčítání se konalo k datu 1. března 1950, legislativně vycházelo ze zákona o sčítání lidu z roku 1927²¹ a z vládního nařízení z roku 1949 o sčítání lidu v roce 1950 a soupisech s ním spojených (o národním sčítání)²². Sčítání lidu v roce 1950 označované jako „národní sčítání“ řídilo ministerstvo vnitra a prováděli jej národní výbory. Území jednotlivých obcí byly rozděleny okresními národními výbory na sčítací obvody. Každý sčítací obvod měl svého sčítacího komisaře jmenovaného okresním národním výborem. Pro několik sčítacích obvodů dohromady jmenoval okresní národní výbor sčítacího revizora.

Komisařem či revizorem se mohla stát osoba, která splňovala tyto podmínky: byla československým občanem starším 18 let, trestně bezúhonná a poskytující záruku, že svůj úkol splní správně, přesně a včas. Funkce komisaře i revizora byla funkcí veřejnou a při výkonu jejich funkce požívaly ochrany jako veřejní funkcionáři podle příslušných právních předpisů. Za výkon jejich funkce jim náležela odměna vyplácená od okresního národního výboru dle rozsahu a povahy splnění úkolu.

Ministerstvo vnitra spolu s ministerstvem financí mělo za úkol vytvořit směrnice pro stanovení odměn sčítacím komisařům a revizorům. Dále ministerstvo vnitra společně se státním úřadem plánovacím a spolu s dalšími zúčastněnými ministerstvy mělo vydat podrobné směrnice a instrukce o tom, jak provést přípravné práce i samotné národní sčítání, jakož i sčítací tiskopisy.²³

1.6. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1961

Sčítání, které proběhlo 1. března 1961 neslo název „sčítání lidu, domů a bytů“. Tento název i v následujících sčítáních přetrval až dodnes. Taktéž se v něm objevil další styl zpracování cenzu, a to za trvale bydlící obyvatelstvo a podle koncepce tzv. cenzových domácností. Poslední výsledky za cenzovní domácnosti byly zpracovány v roce 2001.

---

²⁰ Československé sčítání lidu 1950, [online] [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1950>.

²¹ Zákon č. 47/1927 Sb., o sčítání lidu.

²² Nařízení vlády č. 224/1949 Sb., o sčítání lidu v roce 1950 a soupisech s ním spojených (o národním sčítání).

²³ Nařízení vlády č. 224/1949 Sb., o sčítání lidu v roce 1950 a soupisech s ním spojených (o národním sčítání).

Mezi novinky oproti předcházejícím sčítáním patřilo zjišťování a zpracování údajů o dojíždění do zaměstnání mezi okresy i do větších měst. Poprvé byly získány informace o družstevních rolnících, dále byla zjištěna úroveň vzdělání podle věkových skupin a pohlaví.

1.7. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1970

S tímto sčítáním jsou spojeny změny v technice a technologii zpracování, kdy se odstoupilo od děroštitkové techniky a bylo přistoupeno k centrálnímu zpracování dat na velkokapacitním sálovém počítači. Využití automatizovaného zpracování dat vedlo k větší variabilitě práce s daty o sčítaném obyvatelstvu.

Při sčítání se také objevil pojem mikrocensu, což bylo výběrové šetření u 2 % domácností, a mělo zjistit rozdíly v příjmech různých skupin domácností a postižení některých dalších stránek jejich životní úrovně.

Za pozornost stojí Retrospektivní lexikon obcí Československé republiky 1850-1970, jež poskytuje obraz o vývoji a rozmístění obyvatelstva, o počtu domů podle obcí a jejich částí od roku 1850 do sčítání v roce 1970.²⁴

1.8. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1980

Dostáváme se do období sčítání, kde nedochází k velkému rozšíření nových dat, spíše se jedná o prohloubení dat o plodnosti žen, třídění základních sdílených jednotek podle typů a velikosti a také směrové zpracování dat o dojížděcí do zaměstnání.²⁵

1.9. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1991

Poslední československé sčítání proběhlo v roce 1991, svojí strukturou se již téměř nijak nelišilo od předchozího sčítání. Původně zamýšleným termínem sčítání lidu, domů a bytů byla půlnoc z 30. listopadu na 1. prosinec 1990. tento termín byl však změněn z důvodu konání voleb. Nový termín byl stanoven na půlnoc z 2. března 1991 na neděli 3. března 1991.

---

²⁴ Historický exkurz o sčítání lidu, [online] [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/files/historie_sl.pdf

²⁵ Eva Kačerová – Libor Michalec, *Příběh statistiky*, Praha 2014, s. 43

Sčítání ovšem ovlivnila situace po roce 1989 a bylo přistoupeno k některým metodickým a obsahovým změnám. Po čtyřiceti letech se do sčítacích cenů opět řadila otázka náboženského vyznání sčítané osoby. Dalším bodem bylo opětovné zařazení otázky na mateřský jazyk a na trvalé bydliště v době narození sčítané osoby za účelem zjištění dlouhodobé migrace obyvatel a rodáků.

Nalézáme zde, jako velmi často v předchozích sčítáních, úpravu klasifikace národností. Národností rozumí se v souladu s ústavním zákonem č. 23 Sb. ze dne 9. ledna 1991 ve sčítacím archu takto: "rozumí se příslušnost k národu a je ponecháno každému, aby se svobodně vyjádřil o své příslušnosti podle svého přesvědčení." Nesmíme zde opomenout, že sčítací arch dával možnost uvést jakoukoliv národnost zcela bez omezení. Nastalo tak rozšíření počtu národností, mezi nimi poprvé najdeme i národnost moravskou a slezskou.²⁶

Oproti sčítání v roce 1980 byly zjišťovány a zpracovány údaje za osoby nezaměstnané v rozhodný den sčítání, dále za zaměstnavatele a pomáhající v soukromém sektoru (rodinném hospodářství).

Díky výše uvedeným změnám došlo k větší mezinárodní srovnatelnosti, taktéž tím bylo umožněno zachytit počátek hlubokých společenských a ekonomických změn v České republice. Z výsledků sčítání bylo vydáno velké množství datových publikací, přičemž hlavní výsledky byly zveřejněny v edici Česká statistika a monotematické analýzy v edici Zprávy a rozborů Českého statistického úřadu. V roce 1994 byl vydán Statistický lexikon obcí České republiky 1992 a v roce 1995 v edici Česká statistika souhrnná publikace „Sčítání lidu, domů a bytů – Pramenné dílo“.²⁷

1.10. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001

Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 proběhlo z půlnoci dne 28. února na 1. března. Sčítání proběhlo v souladu s metodickým doporučením OSN a Statistického úřadu Evropských

---

²⁶ Historický exkurz o sčítání lidu, [online] [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/files/historie_sl.pdf.

²⁷ Historický exkurz o sčítání lidu, [online] [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/files/historie_sl.pdf.

společenství. Zvoleným postupem bylo opět „sebesčítání“, tedy, že každá osoba vyplnila za sebe případně i za svoje děti příslušné sčítací tiskopisy.

Sčítací tiskopisy byly dvoustránkové. Celkem byly tři druhy: sčítací list osob, bytový list, domovní list. V prvním sčítání po přelomu tisíciletí v České republice bylo u osob zjišťována celkem 26 údajů, o bytech a bydlení celkem 18 údajů a 12 údajů o domech.²⁸

O fyzických osobách byly na základě zákona o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 č.158/1999 Sb. zjišťovány tyto údaje:

1. identifikační údaje (jméno a příjmení, rodné číslo, adresa), 2. druh pobytu, 3. vztah k uživateli bytu, 4. datum narození, 5. pohlaví, 6. rodinný stav, 7. datum nynějšího (posledního) sňatku, 8. pořadí nynějšího (posledního) manželství, 9. počet živě narozených dětí, 10. bydliště matky v době narození, 11. místo trvalého bydliště jeden rok před sčítáním, 12. státní občanství, 13. národnost, 14. mateřský jazyk, 15. náboženství, víra nebo bez vyznání, 16. nejvyšší ukončené vzdělání, 17. obor vzdělání včetně učebních oborů, 18. ekonomická aktivita, 19. zaměstnání (profese), 20. postavení v zaměstnání, 21. odvětví ekonomické činnosti, 22. frekvence dojížděky do zaměstnání a školy, 23. doba denní dojížděky (docházky) do zaměstnání a školy, 24. místo pracoviště, školy, 25. způsob dopravy do zaměstnání, 26. druhé, případně další zaměstnání.

O bydlení, bytech a bytových domácnostech byly na základě již výše zmíněného zákona zjišťovány tyto údaje:

1. způsob bydlení, 2. obydlí bytu, 3. právní důvod užívání bytu, 4. celková a obytná plocha bytu, 5. počet obytných místností (včetně kuchyně), 6. poloha bytu, 7. vodovod, 8. teplá voda, 9. plyn, 10. převládající způsob vytápění, 11. energie používaná k vytápění, 12. koupelna (sprchový kout), 13. záchod, 14. počet osobních automobilů, 15. osobní počítač, 16. telefon, 17. rekreační objekt, 18. společné hospodaření členů bytové domácnosti.

O domech byly taktéž na základě zákona o sčítání lidu domů a bytů zjišťovány tyto informace:

---

²⁸ Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001, [online] [cit. 26. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2001.

1. počet bytů v domě, 2. vlastník (fyzická, právnická osoba), 3. druh domu, 4. obydlí domu, 5. období výstavby, rekonstrukce, 6. materiál nosných zdí, 7. počet nadzemních podlaží, 8. vodovod, 9. kanalizace, 10. plyn, 11. ústřední topení, 12. výtah.²⁹

Ani u tohoto sčítání nechyběly nové dotazy či byly dotazy jinak formulované a některé byly vypuštěny. Vzory sčítacích tiskopisů pro sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 a vzory průkazů sčítacího komisaře a sčítacího revizora byly upraveny vyhláškou Českého statistického úřadu.³⁰

Sčítání lidu, domů a bytů doprovázely v roce 2001 problémy týkající se velkého počtu domácností a osob, které se rozhodly využít možnost odevzdat sčítací tiskopisy na obecním úřadě nebo je doručit přímo na pracoviště Českého statistického úřadu. Velký počet byl i na straně osob, které byly sečteny mimo místo svého trvalého pobytu, což ztížilo práci při výsledném zpracování výsledků sčítání, protože výsledky byly publikovány podle místa trvalého bydliště, a tak bylo potřeba tyto osoby zařadit ručně.³¹

Toto sčítání lidu se neslo v podstatě ve stejném duchu jako sčítání předchozí, ovšem i zde se objevila některá poprvé, a to zejména:

- 1) Poprvé od roku 1930 proběhlo sčítání lidu podle zvláštního zákona,
- 2) využita byla nová technika pořizování dat, zpracování i publikování výsledků,
- 3) nově byly výsledky publikovány nejen v tištěných publikacích, ale rovněž byly zpřístupněny i v elektronické podobě,
- 4) podařený byl tzv. Registr sčítacích obvodů, jehož obsahem jsou všechny domy určené k bydlení a počet bytů v každém domě s úplnou územní identifikací. Součástí registru jsou i digitální mapy se zakreslením všech domů jež podléhají sčítání. Tento projekt Českého statistického úřadu získal v USA prestižní cenu ESRI pro rok 2002.
- 5) mimořádně přísná byla ochrana dat, kdy všechny fáze sčítání podléhaly přísnému bezpečnostnímu režimu.³²

---

²⁹ Zákon č. 158/1999 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001.

³⁰ Vyhláška Českého statistického úřadu č. 354/2000 Sb., kterou se stanoví vzory sčítacích tiskopisů pro sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 a vzor průkazu sčítacího komisaře a sčítacího revizora.

³¹ E. Kačerová – L. Michalec, *Příběh statistiky*, s. 45.

³² Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001, [online] [cit. 26. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2001.

1.11. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011

Pro sčítání lidu, domů a bytů 2011 bylo stanovené rozhodné datum půlnoc z 25. března na 26. března 2011. Mimořádné bylo, že v roce 2011 se poprvé ve stejném roce sečetly všechny země EU z nařízení Evropské komise.

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 s sebou přineslo možnost vyplnit sčítací formulář na internetu a odeslat jej on-line nebo prostřednictvím datové schránky. Český statistický úřad také posílal ve většině případů domovní a bytové listy prostřednictvím datových schránek. Mezi další novinky patřilo, že většinu sčítacích komisařů tvořili zaměstnanci České pošty. Český statistický úřad v tomto sčítání již nezjišťoval, jaké má daná domácnost vybavení, příjmy. Nezajímalo ho ani jaké má výdaje. Zjišťováno v této oblasti bylo jen, zda má daná domácnost osobní počítač a připojení k internetu. Nově byla do formuláře zařazena otázka na registrované partnerství. Při sčítání lidu, domů a bytů 2011 byla k dispozici telefonní linka s operátory, kteří měli pomoci se všemi dotazy ohledně sčítání. Pro děti na školách proběhlo v roce 2010 tzv. Minisčítání, které umožnilo dětem zábavně se seznámit s prací se statistickými daty a s tím, jak mohou být užitečná a zajímavá.³³

Novou akcí před ostrým sčítáním byla tzv. Generálka na Sčítání lidu. Statisticy při této generálce vybrali 0,5 % obyvatel České republiky za účelem zjištění, zda jsou všechny potřebné procesy připraveny na ostré sčítání, zároveň aby otestovaly srozumitelnost formulářů a nové techniky skenování dat.³⁴

Po skončení sčítání byly naskenované a anonymizované formuláře v elektronické podobě předány k trvalému uložení do Národního archivu.³⁵ Český statistický úřad na základě zákona č. 296/2009 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011, musel zabezpečit nejpozději do tří let od rozhodného okamžiku sčítání – tedy do 25. března 2014 skartaci všech sčítacích formulářů. Skartaci se však podařilo zajistit téměř s dvouletým předstihem.³⁶

---

³³ Sčítání lidu, domů a bytů 2011, [online] [cit. 28. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/zakladni_informace_o_scitani.

³⁴ Tamtéž..

³⁵ Sčítání lidu: bezpečnost na všech frontách, [online] [cit. 28. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/scitani_lidu_bezpecnost_na_vsech_frontach.

³⁶ Sčítání lidu domů a bytů 2011: Skartace formulářů je ukončena, [online] [cit. 28. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/skartace_formularu_je_ukoncena.

1.12. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021

Momentálně poslední uskutečněným sčítáním lidu, domů a bytů bylo sčítání v roce 2021. Začalo o půlnoci z 26. na 27. 3. 2021. Do 11. 5. 2021 měl každý možnost sečíst se prostřednictvím elektronického sčítacího formuláře na webových stránkách sčítání nebo v mobilní aplikaci. Od 17. 4. do 11. 5. 2021 bylo možné získat, vyplnit a odevzdat listinný sčítací formulář.³⁷ Legislativním základem pro sčítání lidu, domů a bytů byl zákon č. 332/2020 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021 a o změně zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů.

U fyzických osob bylo zjišťováno:

1. místo sečtení, 2. jméno, popřípadě jména, a příjmení, 3. druh a číslo elektronicky čitelného dokladu, datum narození a pohlaví, nebo rodné číslo, 4. místo obvyklého pobytu v rozhodný okamžik, 5. místo obvyklého pobytu 1 rok před sčítáním, 6. místo obvyklého pobytu v době narození, 7. národnost, 8. mateřský jazyk, 9. náboženská víra, 10. nejvyšší ukončené vzdělání, 11. počet živě narozených dětí, 12. ekonomická aktivita, 13. zaměstnání, 14. odvětví ekonomické činnosti, 15. místo pracoviště nebo školy, 16. frekvence dojížděky do zaměstnání nebo školy a 17. dopravní prostředek využívaný k cestě do zaměstnání nebo školy.

O bytech, bydlení a domácnostech bylo zjišťováno:

1. číslo nebo jiné určení bytu, 2. způsob bydlení, 3. obydlí bytu, 4. právní důvod užívání bytu, 5. velikost bytu, a to podlahová plocha a počet místností, 6. poloha bytu v domě, 7. připojení na plyn, 8. připojení na vodovod, 9. způsob vytápění, 10. energie používaná k vytápění a 11. složení domácnosti, a to seznam osob v bytě a vztahy mezi nimi.

Toto sčítání bylo vůbec poprvé připravené primárně jako online. Pro ty, kteří se nesečetli online, sčítací komisař předal v druhé polovině dubna 2021 listinný formulář. Při sčítání online bylo možné se sečíst prostřednictvím webového formuláře nebo využít mobilní aplikaci. K přihlášení se do elektronického sčítacího formuláře stačilo mít svůj osobní doklad (občanský průkaz, cestovní pas, v případě cizinců doklad vydaný ČR) a vědět datum narození. Dalšími

---

³⁷ Průběh sčítání 2021, [online] [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/prubeh-scitani>.

možnostmi přihlášení byla možnost přihlášení prostřednictvím datové schránky nebo elektronickou identitou.

Čas potřebný pro vyplnění elektronického formuláře byl odhadem okolo 30 minut, přičemž jeho vyplnění bylo oproti tištěnému formuláři rychlejší, jednodušší a návodné. Navíc elektronický formulář bylo možné vyplnit i za ostatní členy rodiny. Případně pomoci s online vyplněním bylo možné po vzájemné dohodě i dalším osobám nejen z rodiny, ale i známým, kteří by sami vyplnit elektronický formulář nezvládli.³⁸

Ochrana statistické důvěryhodnosti zajišťuje podle zákona Český statistický úřad, jež má na základě přímo použitelných předpisů Evropské unie o evropské statistice a o ochraně osobních údajů zajistit výmaz nebo zničení osobních údajů, jakmile pomine účel, pro který byly zpracovávány, nejpozději však do 2 let od rozhodného okamžiku. Výjimku tvoří pseudonymizované údaje dle §6 odstavce 2 zákona číslo 332/2020 jež jsou a) agendový identifikátor fyzické osoby, b) místo obvyklého pobytu v rozhodný okamžik, c) místo obvyklého pobytu v době narození a d) nejvyšší ukončené vzdělání.³⁹

Sčítání lidu, tak jak jsme se s ním setkali v roce 2021 je již úplně rozdílným sčítáním v porovnání se svými předchůdci. Elektronický formulář při tomto sčítání využilo 85 % obyvatel, a tak se dá pokládat za první sčítání v české historii, které proběhlo online.

Jak již bylo ve starších operátech zvykem, ani zde bychom neměli úplně opomenout otázku národnosti. Otázka na národnost byla ve sčítání lidu, domů a bytů 2021 dobrovolná a odpovědělo na ni celkem 68,4 % obyvatel. Většinu tvořila národnost česká (83,8 %), na druhém místě byla národnost moravská (5,0 %), k národnosti slezské se z těch, kteří na otázku národnosti odpověděli, přihlásilo 0,2 %.⁴⁰

---

³⁸ Za dva dny startuje sčítání lidu, [online] [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/za-dva-dny-startuje-scitani-lidu>.

³⁹ Zákon č. 332/2020 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021 a o změně zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰ První výsledky Sčítání 2021 v kostce, [online] [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2022/02/16/prvni-vysledky-scitani-2021-v-kostce>.

2. Český statistický úřad – jeho role ve sčítání obyvatelstva

Český statistický úřad je ústřední orgán státní správy, který byl zřízen zákonem České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, ve znění pozdějších předpisů. Hospodaří jako organizační složka státu. Působnost Českého statistického úřadu stanovuje zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, v platném znění a další právní předpisy.⁴¹

Český statistický úřad má na starosti poměrně širokou škálu úkolů, které zabezpečuje, mezi nimi jsou to zejména:

- Koordinace statistické služby, kterou zajišťuje Český statistický úřad a jednotlivá pracoviště státní statistické služby a ministerstva,
- stanovuje metodiku statistického zjišťování, jejich zpracování a využití,
- sestavuje program statistických zjišťování,
- spolupracuje s mezinárodními organizacemi při sjednocování mezinárodních doporučení a standardů v oblasti statistiky,
- vyvíjí nové statistické metody,
- sestavuje národní účty,
- vydává široké spektrum statistických publikací,
- zveřejňuje a poskytuje statistické informace včetně metodiky jejich zjišťování.⁴²

2.1. Statistické úřady v českých zemích

2.1.1. Zemský statistický úřad Království českého

Prvním statistickým úřadem na našem území byl Zemský statistický úřad Království českého, který vznikl usnesením českého sněmu 6. března 1897. Jeho výkonným orgánem byla Zemská statistická kancelář a druhým, poradním a usnášejícím orgánem byla Statistická komise.⁴³ Jednalo se o první statistický úřad na území České republiky. Byla v něm soustředěna

---

⁴¹ Důvod a způsob založení - zákon 106/99 Sb., [online] [cit. 3. 5. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/2_duvod_a_zpusob_zalozeni_zakon_106_99_sb.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Zemská statistická kancelář před 90 lety, [online] [cit. 22. 2. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/zemska_statisticka_kancelar_pred_90_lety.

všechna statistická pracoviště, která až do té doby působila v rámci různých ministerstev a jiných institucí.

Statistický úřad začal vydávat statistické příručky, kde se snažil podat veřejnosti nejdůležitější statistická data. Příručky zahrnují široký okruh informací, které jsou rozřazeny do 18 oddílů, mezi nimi samozřejmě i obyvatelstvo.

2.1.2. Statistický úřad po vzniku Československé republiky

Krátce po vzniku samostatné Československé republiky, konkrétně 28. ledna 1919, byl Revolučním národním shromážděním přijat zákon č. 49 o organizaci statistické služby. Toto pojetí bylo poměrně nadčasové, jelikož přijaté principy odpovídaly principům, na kterých i dnes funguje státní statistická služba ČR. V roce 1919 vznikl Státní úřad statistický, jež byl novým orgánem pověřeným celostátními šetřeními, mezi něž patřilo i sčítání lidu jako jedno z nejdůležitějších.⁴⁴ Zákonem 49/1919 Sb. o organizaci statistické služby byl zřízen Státní úřad statistický a Statistická rada státní. Státní úřad statistický byl výkonným orgánem zřízeným za účelem organizace, řízení a provádění služby státní statistiky pro obvod celé Československé republiky. Statistická rada státní byla obdobou výše zmíněné Statistické komise, byla orgánem poradním a usnášejícím se.⁴⁵

Po vzniku republiky také začaly do statistiky přicházet nové nástroje. Pro velká statistická šetření bylo třeba zajistit potřebnou strojní výpomoc. V roce 1920 bylo státním úřadem statistickým najato 13 děrovacích strojů a 4 třídící stroje s počítadly. První akcí provedenou na těchto strojích bylo zpracování materiálů o přirozené měně obyvatelstva z válečného období. V roce 1929 měla strojovna Státního úřadu statistického 6 automatických děrovacích strojů, 1 ruční děrovačku, 14 strojů třídících a 4 tabelátory – pracovalo v ní 68 zaměstnanců. V roce 1939 bylo strojově zpracováváno již 19 druhů různých statistik.

---

⁴⁴ Statistika od historie po současnost, [online] [cit. 4. 5. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23169768/historie_csu.pdf/4267672b-33ba-4caf-9bb7-21669f2b77af?version=1.0.

⁴⁵ Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí, s. 489, [online] [cit. 6. 5. 2023]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:39d97c00-05a3-11e4-89c6-005056827e51?page=uuid:08a2d7c0-46cc-11e4-af1d-001018b5eb5c>.

2.1.3. Období Protektorátu Čechy a Morava a Ústřední statistický úřad

Státní úřad statistický v období Protektorátu pokračoval ve své činnosti pod názvem Ústřední statistický úřad.⁴⁶ V době světové války došlo k omezení statistické činnosti. Jedním z nich bylo omezení územní. A tak se statistika na území Československa omezila pouze na území Protektorátu Čechy a Morava. Vznikem Protektorátu byl dotčen i tehdejší předseda Státního úřadu statistického dr. Jan Auerhan, jenž byl donucen odejít v roce 1939 do trvalé výslužby. Bezprostředně po skončení druhé světové války byl založen Státní úřad statistický.

47

2.1.4. Státní úřad statistický v letech 1945-1948

Po skončení 2. světové války byl opět zřízen Státní úřad statistický, který měl navázat na svou úspěšnou předválečnou historii. Již v roce 1945 provedl Státní úřad statistický soupis válečných škod, následující rok přistoupil i k rozsáhlým statistickým akcím, jako soupis obyvatelstva na Slovensku k 4. říjnu 1946 a v českých zemích, kde k soupisu obyvatelstva bylo přistoupeno k 22. květnu 1947.

Toto období statistiky se vyznačuje nejednotnou organizací statistické služby v českých zemích a na Slovensku. Jejich postupy a systém získávání dat se v obou částech republiky lišily, navíc údajů na celostátní úrovni bylo málo. Zároveň jejich spolehlivost nebyla dostačující.⁴⁸

2.1.5. Statistika v době komunistického režimu 1948-1989

Výsledky a činnost statistiky v tomto období byly ovlivněny zejména centrálně plánovanou ekonomikou a politickým a společenským prostředím. Zasažena byla i publikační činnost státní statistiky, která byla na počátku 50. let téměř zrušena. Nyní byla pozornost zaměřena zejména na stav plnění plánu. Navíc údaje v absolutních hodnotách byly utajovány.

V období 40. a 50. let v Československu přibyly do statistiky některé novinky. Jednou z nich byla nová forma statistického zjišťování označovaná jako tzv. výkaznictví. Jednalo se o zjišťování údajů od podniků a organizací z jejich běžné evidence. Dále byla v roce 1952

---

⁴⁶ 1939–1945 Ústřední statistický úřad, [online] [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/pribeh-statistiky/1939-1945-ustredni-statisticky-urad/>.

⁴⁷ Historie statistiky v Čechách po roce 1918, [online] [cit. 18. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/historie_statistiky_v_zechach_po_roce_1918.

⁴⁸ 1945–1948 Statistika v období poválečné obnovy, [online] [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/pribeh-statistiky/1945-1948-statistika-v-obdobi-povalecne-obnovy/>.

zavedena tzv. postupná sumarizace, jež znamenala, že nižší jednotky posílaly své vyplněné výkazy svým nadřízeným orgánům, které z došlých výkazů vytvořily jeden sumární výkaz. Tento jeden sumární výkaz poté poslaly své organizačně nadřízené jednotce, která opět vytvořila jeden sumární výkaz za všechny sobě podřízené složky. Výše uvedeným procesem se postupovalo, až se nakonec výsledný sumární výkaz dostal na ministerstvo či jiný řídicí orgán. Teprve v této fázi sumarizace byly údaje poskytnuty statistickému úřadu. Ke statistickému úřadu se tak nedostala žádná individuální data, která by bylo možné zpracovat z různých hledisek. Systém postupné sumarizace se však dlouho neudržel, protože od druhé poloviny 50. let byly jiné požadavky na statistiku, a tak došlo opět k návratu k centrálnímu sběru a zpracování statistických dat.

V roce 1961 došlo k poměrně nesourodému sloučení Státního úřadu statistického a tehdejšího ministerstva státní kontroly a vznikl tak Ústřední úřad státní kontroly a statistiky. Statistika tímto sloučením opět utrpěla na důvěryhodnosti. Nakonec zákonným opatřením z 12. ledna 1967 bylo ministerstvo státní kontroly a statistika rozděleny a vznikl tak Státní statistický úřad.

S federalizací v roce 1969 došlo ke změně organizační struktury ústředních orgánů státní statistiky. Vznikl Federální statistický úřad, Český statistický úřad a Slovenský statistický úřad. Toto uspořádání zaniklo se zánikem v roce 1992.⁴⁹

2.1.6. Český statistický úřad po vzniku České republiky

Po vzniku České republiky k 1. lednu 1993 zanikl Federální statistický úřad a Český statistický úřad přejal všechny jeho kompetence. Český statistický úřad potřeboval nějaký čas na vyrovnání se s touto změnou. V roce 1995 byl vydán zákon o státní statistické službě, který upravoval úkoly a postavení Českého statistického úřadu, úkoly a zásady fungování státní statistické služby v ČR. Zákon umožnil stanovit zpravodajskou povinnost každé fyzické, právnické osobě i kterémukoliv státnímu orgánu. Důraz se kladl na ochranu individuálních údajů i u právnických osob. Se zavedením slibu mlčenlivosti byly mlčenlivostí vázány všechny osoby, které přišly do styku s informacemi o individuálních údajích.⁵⁰

---

⁴⁹ 1948–1989 Kontrola plánu, [online] [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/pribeh-statistiky/1948-1989-kontrola-planu/>.

⁵⁰ Eva Kačerová a kol., *Historie státní statistické služby 1919–2014*, Praha 2015, s. 24

Vstup ČR do Evropské unie znamenal pro českou statistiku plné začlenění do Evropského statistického systému. Členství v EU vedlo také k zapojení Českého statistického úřadu do evropských statistických projektů a systému poskytování technické pomoci do zahraničí. V roce 2009 se zapojil i Český statistický úřad do předsednictví ČR v Radě Evropské unie, kde plnil předsednickou roli v Pracovní skupině Rady pro statistiku.

2.2. Zákon o státní statistické službě

Statistická zjišťování, která probíhají u fyzických osob mající zpravodajskou povinnost, se mohou zjišťovat pouze tyto údaje o:

- jménu a příjmení, rodném čísle, trvalém pobytu, popřípadě místě podnikání osoby, která údaje poskytuje,
- podnikatelské činnosti,
- nemovitostech, které fyzická osoba vlastní nebo které má pronajaty, a o výnosech z nich,
- zemědělské činnosti, i když není provozována jako podnikatelská činnost,
- technických prostředcích využívaných pro zemědělskou činnost,
- výměře a využití zemědělské půdy sloužící mimoprodukčním funkcím zemědělství.

Zákon o státní statistické službě upravuje v § 12 statistiku obyvatelstva a sčítání lidu, domů a bytů. Vymezuje, že ve statistice obyvatelstva se vedou statistické informace o: narození dětí, úmrtí, uzavření manželství, rozvodech a změnách místa trvalého pobytu.

Pro vytvoření těchto informací jsou povinny státní orgány a poskytovatelé zdravotních služeb podle povahy své činnosti poskytovat Českému statistickému úřadu důvěrné statistické údaje o rodném čísle, adrese místa trvalého pobytu, místu obvyklého pobytu cizince a místu obvyklého pobytu cizince, kterému byl udělen azyl podle zvláštního zákona, státním občanství, porodní charakteristice narozeného dítěte, rodinném stavu, pořadí manželství (rozvodu), počtu nezletilých dětí v rozvádějících se manželstvích, příčinách rozvratu manželství, pokud byly zjištěny, příčině smrti, délce života zemřelého kojence, místě a čase sledované události.

S tím souvisí i následující § 12a o cenzovém informačním systému. Cenzový informační systém je informační systém veřejné správy, který je neveřejný a jeho správu zajišťuje Český statistický úřad.⁵¹

Dále má Český statistický úřad za úkol vypracovávat závazný systém zjišťování a zpracování výsledků voleb dle zákona o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů.⁵²

---

⁵¹ Zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě.

⁵² Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů.

3. Sčítací operáty z roku 1930 v Národním archivu

Sčítací archy ze sčítání lidu Republiky československé k 1. prosinci 1930 pro dnešní území České republiky a z území bývalé Podkarpatské Rusi najdeme v Národním archivu v Praze a sčítací archy pro dnešní území Slovenské republiky najdeme ve Slovenském národním archivu.

Jednotlivé osoby využívají tohoto sčítání zejména v záležitostech státního občanství, kdy se většinou snaží získat potřebné podklady pro přidělení státního občanství českého či německého. Se žádostí o šetření státního občanství se na Národní archiv obrací i krajské úřady, v případě hlavního města Prahy úřady městských částí. Dále je využíváno i pro genealogické účely. Advokátním kancelářím, soudům a notářům jsou ze sčítacích archů poskytovány údaje vztahující se k dědickému řízení. Pro určení majitelů, případně dědiců nemovitostí se provádí šetření na základě žádostí Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, krajských, obecních, pozemkových i katastrálních úřadů.

Tato agenda sčítání lidu v roce 1930 je tak dnes hojně využívána, a to jak pro soukromou, tak i úřední potřebu.

3.1. Fond Státní úřad statistický I - Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha

V roce 2018 probíhala prostřednictvím studentů – nearchivářů adjustace fondu Sčítání obyvatelstva Republiky československé v roce 1930.

Velkou zátěží v letech 2011–2019 byly pro Národní archiv žádosti ukrajinských občanů, kteří potřebovali doložit národnost, případně státní občanství svých předků. K tomu potřebovali získat údaje ze sčítacích operátů Republiky československé z roku 1930 pro Zemi podkarpatoruskou. V roce 2014 tato agenda činila 201 žádostí, v roce 2015 již činila 620 žádostí, v roce 2016 jich bylo 842 a v roce 2017 činila 547 žádostí, v roce 2018 začala zvolna klesat na 333 žádostí.

Další oblastí žádostí, jsou žádosti týkající pozemkového vlastnictví, které je převážně zaměřeno na zjištění bývalých majitelů, respektive dědiců. Tyto dotazy nejčastěji zasílají regionální pobočky Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, Pozemkového úřadu, dále krajské úřady, katastrální pracoviště apod. před rokem 2018 byly žádosti tohoto typu spíše

výjimeční, okolo roku 2018 došlo již k pravděpodobnému pochopení významu historických sčítacích operátů v jednotlivých institucích, začal jejich počet výrazně narůstat. V roce 2017 se jednalo již o 442 žádostí.

V roce 2016 započala digitalizace sčítacích operátů ze sčítání obyvatelstva republiky Československé v roce 1930 (pro území Podkarpatské Rusi), tyto archy byly v nejhorsím fyzickém stavu v rámci celého fondu a jsou neustále využívány pro úřední účely, navíc restaurátorský zásah by byl finančně i časově velmi náročný. Proto se přistoupilo k jejich digitalizaci. V roce 2017 bylo zdigitalizováno 83 kartónů, což tvoří již více než 2/3 z celkového množství souboru k tomuto typu fyzické ochrany.⁵³

Z výroční zprávy za rok 2019 vyplývá tendence postupně klesající tendence v oblasti doložení národnosti, případně státního občanství předků ukrajinských občanů. V roce 2019 bylo zaznamenáno 232 žádostí. Státoobčanské žádosti byly stabilní s klesající tendencí a většinu žádostí tvořily žádosti státních úřadů či orgánů samosprávy.⁵⁴

V době pandemie koronaviru SARS-CoV-2 v roce 2020 byl zasažen běžný pracovní režim archivu. Většina archivářů pracovala z domova a docházela do archivu rozdělená na směny vyřizovat žádosti zasílané orgány veřejné správy, ale i právníckými a fyzickými osobami. Nadále zůstaly velkou zátěží zejména žádosti týkající se nemovitého majetku. Nadále tyto dotazy směřují zejména od regionální pobočky Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, Pozemkového úřadu, dále krajské úřady, katastrální pracoviště apod.⁵⁵

Následující rok proběhlo uložení sčítání obyvatelstva republiky Československé 1930 do nových archivních krabic. Data ze Sčítání obyvatelstva 1930 byla nadále ukládána do bezpečnostního mikrofilmu. Archiválií souboru Státní úřad statistický I – Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930, Praha, bylo nasvíceno 229 svitků bezpečnostního mikrofilmu, z nichž 62 svitků bylo zaevidováno do databáze. Počty žádostí ukrajinských občanů, chtějící doložit státní občanství si udržely nadále klesající tendenci. Tito žadatelé čerpají z údajů uvedených ve sčítacích operátech republiky Československé z roku 1930 pro Zemi podkarpatoruskou, které jsou již kompletně zdigitalizovány. I ve výroční zprávě za rok 2021

---

⁵³ Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2018, [online] [cit. 1. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-2018>.

⁵⁴ Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2019, [online] [cit. 1. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-za-rok-2019>.

⁵⁵ Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2020, [online] [cit. 1. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-za-rok-2020>.

platí, že žádosti státoobčanské jsou nadále v klesající tendenci. Naprostou většinu žádostí stále tvoří žádosti státních úřadů či orgánů samosprávy.⁵⁶

3.2. Elektronický formulář ke zjištění údajů ze sčítání lidu z roku 1930

Ke zjištění údajů ze sčítacích operátů 1930, ale i jiných, je potřeba využít žádost o zjištění údajů ze sčítacích operátů na území bývalého Československa. Formulář nalezneme na stránce Národního archivu prostřednictvím sekcí: Pro veřejnost → Badatelna → Formuláře → Žádost o zjištění údajů ze sčítacích operátů na území bývalého Československa.

Důležité počáteční informace k vyplnění formuláře

V první řadě je potřeba připojit plnou moc od osoby nebo osob, o nichž jsou údaje požadovány, případně předložit doklad o příbuzenském poměru k hledané osobě, případně doložte datum úmrtí této osoby. Plná moc nebo doklad o příbuzenském poměru se jednoduše nahraje prostřednictvím počítače do formuláře v možných formátech: jpg, gif, png, pdf, o maximální velikosti 10MB. Je potřeba si uvědomit, že jsou účtovány poplatky na základě Služebního předpisu ředitelky NA č. 3/2015, kterým se stanoví Ceník výše úhrad nákladů spojených

s poskytováním služeb Národním archivem na základě přílohy č. 4 vyhlášky č. 645/2004 Sb. (dále jen vyhláška), kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů (dále jen zákon) a Ceník výše úhrad nákladů spojených s poskytováním služeb Národním archivem nad rámec legislativních předpisů.⁵⁷

Údaje o žadateli

O žadateli je potřeba do formuláře vyplnit základní údaje: jméno, příjmení, adresu, zemi, e-mail, telefon. Případně, pokud již žadatel s Národním archivem v této záležitosti komunikoval, je potřeba vyplnit číslo jednací předchozí žádosti.⁵⁸

---

⁵⁶ Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2021, [online] [cit. 16. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-za-rok-2021>.

⁵⁷ Formulář - žádost o zjištění údajů ze sčítacích operátů na území bývalého Československa, [online] [cit. 13. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/formulare/ze-scitacich-operatu-na-uzemi-byvaleho-ceskoslovenska>.

⁵⁸ Tamtéž.

Šetření, požadavek, výpis

Třetí část formuláře je zaměřena na vybrání požadavků, které má žadatel zájem zjistit. Pokud, jde o část šetření, je zde na výběr ze dvou možností, a to buď šetření ze sčítacího archu ze sčítání lidu Republiky československé k 1. 12. 1930, nebo šetření ze sčítacího archu ze sčítání obyvatelstva v odtrženém čs. pohraničí k 17. 5. 1939.

V části požadavek jsou uvedeny možnosti, které mohou archivářem provedeny: výpis ze sčítacího archu, kopie archivních dokumentů, potvrzení shody kopie s originálem (§40 odst. 4 zákona 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě v platném znění).

Ve výpisu ze sčítacího archu jsou dány na výběr tyto možnosti: výpis domovské příslušnosti, národnosti, státní příslušnosti, jiný údaj (v kolonce si žadatel vyplní požadovaný údaj).⁵⁹

Informace o osobě, o níž žadatel požadujete údaje

Čtvrtá a současně poslední část formuláře je nejobsáhlejší. V této části je potřeba uvést jméno a tehdy užívané příjmení osoby, datum a místo narození (u menších obcí je potřeba uvést i okres), rok sčítání, přesnou adresu pobytu v době sčítání včetně popisného čísla domu, u nezletilých osob jména rodičů a jejich datum narození, u provdaných žen jméno manžela a jeho datum narození. Dále je možné uvést některé další údaje, které by mohly usnadnit vyhledání sčítacího archu. Dále jsou ve formuláři kolonky na uvedení jméno majitele domu nebo účel, jemuž objekt sloužil; povolání osoby, u níž je požadován výpis; údaje o dalších osobách, které by mohly být s hledanou osobou sčítány (rodiče, manžel/ka, sourozenci, potomci).⁶⁰

3.3. Státoobčanské žádosti a sčítání lidu z roku 1930

Státoobčanská agenda je poměrně rozsáhlá, patří mezi nejpočetnější a trvalé agendy, k jejímuž vyřízení je potřeba součinnosti jak úřadu (úředníka), tak archivu (archiváře). Nejedná

---

⁵⁹ Formulář - žádost o zjištění údajů ze sčítacích operátů na území bývalého Československa, [online] [cit. 13. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/formulare/ze-scitacich-operatu-na-uzemi-byvaleho-ceskoslovenska>.

⁶⁰ Tamtéž.

se tedy o jeden opakující se dotaz, nýbrž o komplex dotazů spojených s touto problematikou. Mezi nejčastější dotazy týkající se:⁶¹

- 1) státní příslušnost
- 2) národnosti
- 3) propuštění ze státního svazku a další způsoby pozbývání státního občanství
- 4) dekretálního šetření
- 5) vycestování a pasových záležitostí
- 6) opcí
- 7) přihlášení se k německé státní příslušnosti během okupace českých zemí
- 8) emigrace
- 9) poválečného odsunu
- 10) matričních údajů
- 11) posledního pobytu
- 12) domovské příslušnosti
- 13) vyhledávání rodinných příslušníků
- 14) důsledků perzekuce občanů za 2. světové války
- 15) repatriační a reemigračních záležitostí.⁶²

3.3.1. Vyřizování státoobčanských žádostí ve státních archivech

Žádosti přicházejí do archivu od úřadu prostřednictvím datových schránek formou přílohy dopisu odboru archivní správy a spisové služby, z jehož rozdělovníku je patrné, kterým archivům byla přidělena. Příslušný odborný pracovník archivu zabývající se touto agendou pak provede šetření ve všech archivních fondech, jejichž dokumenty mohou na konkrétní dotaz odpovědět.

Odpověď na žádost se vyhotovuje po dokončení rešerše. Při úspěšném šetření dochází ke zpracování přehledné odpovědi, jejímž obsahem je přesné názvy fondů, ve kterých bylo šetření provedeno, včetně časového rozsahu.

---

⁶¹ Lenka Linhartová, Eva Lehečková, Zdeňka Kokošková, Alena Skipalová, František Štverák, Jiří Bernas, Lucie Mládková a Oldřich Pejs, *Metodický návod k vyřizování státoobčanských žádostí při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu*, Praha 2014, s. 7.

⁶² Lenka Linhartová, Eva Lehečková, Zdeňka Kokošková, Alena Skipalová, František Štverák, Jiří Bernas, Lucie Mládková a Oldřich Pejs, *Metodický návod k vyřizování státoobčanských žádostí při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu*, Praha 2014, s. 7.

Odpovědi, jejichž součástí jsou rešerše a případná obrazová příloha, je v systému elektronické spisové služby opatřena elektronickým podpisem a časovým razítkem. Odpověď je odeslána prostřednictvím informačního systému datových schránek odboru archivní správy a spisové služby.

Pokud by oslovený archiv neměl zřízenou datovou schránku, komunikuje se s ním v listinné podobě nebo podle jeho technických možností.

3.3.2. Žádosti na zjištění národnosti

Národnost lze zjistit nejlépe z dobových sčítacích archů, mezi další možnosti patří fondy okresních úřadů, městských úřadů, jednotlivých škol a farních úřadů. K nalezení konkrétního sčítacího archu je zapotřebí uvést přesnou adresu k datu proběhlého sčítání, a to včetně čísla popisného domu, kde daná osoba nebo rodina žila.

Sčítací archy za sčítání, které proběhly na území Československa, jsou uloženy takto:

- Sčítání 1921
  - zpravidla ve státních okresních archivech
  - pro Slovensko (jako i sčítací archy ze všech následujících sčítání) jsou uloženy ve Slovenském národním archivu v Bratislavě
  - pro Podkarpatskou Rus ve Státním archivu Zakarpatské oblasti v Užhorodě
  - pro Velkou Prahu (I – XIX) a mimopražské obce Smíchov a Karlín nalezneme v Archivu hl. m. Prahy
  - pro Velké Brno náleží archy Archivu města Brna
  - pro tehdejší Moravskou Ostravu v Archivu města Ostravy
- Sčítání 1930, 1950, 1970, 1991
  - v Národním archivu
- Sčítání 1939
  - za území připojené k Německu (dochovali se župa sudetská, hornodunajská a dolnodunajská župa) v Národním archivu

• Sčítání 1980

- ve státních okresních archivech a v archivech měst.⁶³

---

⁶³ Lenka Linhartová, Eva Lehečková, Zdeňka Kokošková, Alena Skipalová, František Štverák, Jiří Bernas, Lucie Mládková a Oldřich Pejs, *Metodický návod k vyřizování státoobčanských žádostí při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu*, Praha 2014, s. 28.

4. Sčítací operáty 1930 a jejich využití v institucích veřejné správy a u jednotlivců

Tato kapitola se zaměřuje na praktickou část práce, na využívání sčítacích operátů z roku 1930 (dále už jen „SO z roku 1930“) u institucí a jednotlivců se zřetelem na jejich pohled a hodnocení využívání SO z roku 1930. Z předchozí kapitoly vyplývá, že žádosti jednotlivců jsou již nepříliš časté, zatímco zájem úřadů o informace obsažené v SO z roku 1930 strmě narůstá.

4.1. Dotazníkové šetření u institucí

Za příkladné zástupce institucí, jsem se rozhodla zvolit Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových dále jen ÚZSVM a krajské úřady. ÚZSVM mi poskytl velkou součinnost při vyplňování dotazníku, jež jsem pro instituce sestavila. Za krajské úřady z oslovených 5 pracovišť jsem získala jen jednu odpověď, přesto v převedení na počet pracovišť krajských úřadů a ÚZSVM může být porovnání zajímavé.

Lokace oslovených pracovišť byly zvoleny náhodně, zatímco úřady byly záměrně vybrány pro jejich často zasílané žádosti a rozdílnou státoobčanskou agendu. Vycházejme zde z výroční zprávy NA za rok 2020⁶⁴ a 2021⁶⁵.

Dotazník pro instituce tvoří 7 otázek:

- 1) Jak často se obracíte na Národní archiv ohledně šetření ve sčítacích operátech z roku 1930?
- 2) Jakým způsobem Národní archiv kontaktujete? Používáte k tomu e-mail nebo elektronický formulář na stránkách Národního archivu nebo jiný způsob?
- 3) V jakých záležitostech se obracíte na Národní archiv ohledně šetření ve sčítacích operátech z roku 1930?
- 4) Jak přibližně dlouho trvá šetření Národního archivu, než dostanete odpověď?
- 5) Jakou máte zkušenost s úspěšností a neúspěšností šetření?

---

⁶⁴ Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2020, [online] [cit. 1. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-za-rok-2020>.

⁶⁵ Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2021, [online] [cit. 16. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocní-zpravy/vyrocní-zprava-za-rok-2021>.

6) Pokud je šetření neúspěšné, máte ještě nějaké další nástroje či možnosti, jak požadovanou informaci získat jinde?

7) Je něco, co by Vaší instituci mohlo usnadnit získávání informací ze sčítacích formulářů 1930 nebo je současný postup vyhovující?

Záměrem je zde zjistit, jak časté jsou dotazy z pohledu úřadů, jestli sčítání z roku 1930 využívají na každém mnou osloveném pracovišti nebo nikoliv. Dále je zjišťováno, v jakých konkrétních záležitostech se úřad na Národní archiv obrací a jak přibližně dlouho šetření v daných věcech probíhá. Otázkou šestou je zjistit, jak nahraditelné jsou pro úřad informace, které mohou získat ze sčítacího operátu z roku 1930. Poslední otázka z dotazníku je ryze praktická a má hodnotit současný stav komunikace mezi úřadem a archivem, respektive jestli současně nastavené podmínky jsou pro úřad vyhovující nebo by byla uvítána změna.

4.2. Krajský úřad

Osvědčení o státním občanství České republiky vydává krajský úřad, v hlavním městě Praze Úřad městské části Praha 1 až Úřad městské části Praha 22. Místní příslušnost úřadu je dána podle místa trvalého, popřípadě posledního trvalého pobytu fyzické osoby, o jejíž státní občanství se jedná, na území České republiky.

Krajské úřady a úřady městských částí řešící agendu státního občanství, rozhodují o této věci v 1. instance správního řízení.

Žádost musí být podána pouze k úřadu, který je příslušný k vydání osvědčení o státním občanství. Výjimkou je v cizině kontaktní místo k podání žádosti zastupitelský úřad České republiky. Ten je povinen podanou žádost odeslat příslušnému úřadu v České republice. Podstatné je, že matriční úřady, tak nejsou příslušným úřadem k přijetí žádosti.

Je příhodno podávat žádost příslušnému úřadu v listinné podobě poštou nebo v elektronické podobě prostřednictvím datové schránky, případně může být žádost podána žadatelem osobně.⁶⁶

4.2.1. Vyhodnocení dotazníku u krajského úřadu

---

⁶⁶ Lenka Linhartová, Eva Lehečková, Zdeňka Kokošková, Alena Skipalová, František Štverák, Jiří Bernas, Lucie Mládková a Oldřich Pejs, *Metodický návod k vyřizování státoobčanských žádostí při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu*, Praha 2014, s. 21

Za Krajský úřad Ústeckého kraje (dále jen „KÚ Ústeckého kraje“) se podařilo získat kompletní odpověď na sestavený dotazník.

KÚ Ústeckého kraje se na NA ohledně šetření ve SO z roku 1930 obrací 1x měsíčně, k tomu využívá datovou schránku. Krajský úřad se obrací na NA z důvodu šetření podkladů pro případné vydání osvědčení o občanství. Doba šetření, než dostane KÚ Ústeckého kraje odpověď je přibližně 3 měsíce, přičemž úspěšnost šetření je 90%. Jestliže je šetření z nějakého důvodu neúspěšné, pak KÚ Ústeckého kraje sám oslovuje další státní archivy a Ministerstvo zahraničních věcí.

Současný stav získávání informací ze sčítacích formulářů z roku 1930 je pro KÚ Ústeckého kraje vyhovující. Dále zmiňuje, že v případě špatně čitelných údajů ve sčítacím archu, obdrží úřad tyto údaje v průvodním dopise.

4.3. Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových

Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových (dále jen „ÚZSVM“) je organizační složkou státu, náleží do resortu Ministerstva financí. Svou činnost vykonává prostřednictvím 8 územních a 41 odloučených regionálních pracovišť.⁶⁷

Mezi hlavní agendy ÚZSVM patří zastupování státu v majetkových právních jednáních, hospodaření s vymezeným státním majetkem a dislokační agenda. ÚZSVM zastupuje stát před soudy, rozhodčími orgány, správními úřady a jinými orgány ve věcech týkajících se majetku státu. ÚZSVM spravuje vybraný nemovitý i movitý majetek státu a zajišťuje jeho účelné a hospodárné využití nebo prodej. ÚZSVM optimalizuje rozmístění státních institucí na území ČR, zejména přesunem z komerčních nájmu do státních budov. K analýzám možných úspor používá Centrální registr administrativních budov (CRAB).⁶⁸

4.3.1. Vyhodnocení dotazníku u Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových

Dle odpovědí získaných z jednotlivých pracovišť ÚZSVM je patrné, že četnost využívaných šetření ve sčítacích operátech z roku 1930 v NA není za jednotlivá pracoviště příliš častý. Odloučená pracoviště v Rychnově nad Kněžnou, odloučené pracoviště Semily a

---

⁶⁷ Činnost ÚZSVM, působnost a rozpočet, [online] [cit. 19. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.uzsvm.cz/cinnost-uzsvm>.

⁶⁸ Tamtéž.

odloučené pracoviště Trutnov vůbec nevyužívají SO z roku 1930. Pracoviště v Jičíně za poslední rok nevyužilo možnost šetření ve SO z roku 1930.

Odloučené pracoviště v Náchodě využívá SO z roku 1930 jen občas, téměř obdobně Územní pracoviště Střední Čechy, které SO z roku 1930 využívá příležitostně respektive jen několikrát do roka.

Za územní pracoviště v Plzni se podařilo dostat odpovědi od dvou referentek odboru oddělení Hospodaření s majetkem státu v operativní evidenci, přičemž jejich odpovědi se až na drobné detaily shodují, co se týče četnosti dotazů na provedení šetření ve SO z roku 1930 kontaktují Národní archiv 1x až 2x týdně.

Všechna pracoviště řádně komunikují prostřednictvím datových schránek.

Důvodem pro využívání SO z roku 1930 je identifikace nedostatečně identifikovaných vlastníků nemovitostí dle zákona č.256/2013 Sb. (§§ 64–65).

Šetření probíhající v rámci agendy ÚZSVM, která provádí NA, trvá průměrně do 1 měsíce, případně odpověď z NA přijde o něco dříve.

Šetření je povětšinou pro ÚZSVM spíše úspěšné, v malém množství případů se ovšem sčítací arch nedochoval.⁶⁹ V takovém případě, že se sčítací arch nedochoval, nebo se nepodařilo informaci dohledat ve SO z roku 1930, se jednotlivá pracoviště obecně obracejí na jiné státní archivy. Dle konkrétních odpovědí lze pak vidět další možnosti, které ÚZSVM může využít: požádá o šetření v pobytové evidenci dané obce; případně se obrátí na obecní úřad; v případě, že se osoba vystěhovala z ČR, osloví příslušné velvyslanectví.

Potěšujícím zjištěním je, že současný postup pro získání potřebných informací ze SO z roku 1930 je pro ÚZSVM vyhovující, samozřejmě jak vyplývá z odpovědi Územního pracoviště v Plzni a pracoviště v Hradci Králové na poslední otázku z dotazníku, kdyby byly sčítací archy digitalizované a přístupné na internetových stránkách archivu bylo by šetření mnohem rychlejší.

---

⁶⁹ Např. jen torzovitě se dochovaly sčítací operáty z tehdejších politických okresů: Český Těšín a Fryštát.

4.4. Vyhodnocení dotazníků od institucí veřejné správy

Z dotazníkového šetření, které proběhlo u KÚ Ústeckého kraje a ÚZSVM je patrný zájem institucí o šetření ve SO z roku 1930. Při pohledu na četnost dotazů jednotlivých pracovišť se nemusí na první dojem jevit četnost jako velká, ale představíme-li si tuto četnost dotazů v celostátním měřítku, můžeme zájem institucí opravdu považovat za značný.

Ze šetření vyplývá, že pokud se nepodaří ve sčítacích operátech najít potřebné informace, nebo se sčítací operát nedochoval, mají instituce možnost se dopátrat potřebného i jiným způsobem. Obvykle kontaktují jiné archivy, obracejí se na obecní úřady a v některých případech kontaktují Ministerstvo zahraničí či velvyslanectví, aby dokázaly potřebná data najít.

Současný stav, co se týče délky lhůty komunikace mezi institucí a archivem je hodnocen jako vyhovující. Musíme zde ovšem přihlédnout k faktu, že pokud by sčítací operáty byly digitalizovány a volně přístupné, celý proces šetření by se značně urychlil. Tento postup však není možný, a to zejména s ohledem na nařízení GDPR.

K pozastavení nad získanými daty se může jevit fakt, že ÚZSVM čeká na svoji odpověď do jednoho měsíce, zatímco KÚ Ústeckého kraje čeká na zpětnou vazbu až 3 měsíce. Tento značný nepoměr pramení z faktu, že ÚZSVM komunikuje s úřadem tzv. „napřímo“, zatímco krajské úřady v oblasti státoobčanské agendy komunikují přes „prostředníka“ – odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra.

Situace je v současné době taková, že jak vyplývá z Metodického návodu k vyřizování státoobčanských žádostí při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu, který vydal odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra v roce 2014, se krajské úřady nebo úřady městských částí postupují v agendě státního občanství takto⁷⁰:

1) Žadatel vyplní žádost na základě zákona o státním občanstvím České republiky, kde žadatel úřadu vyplní, co nejvíce informací, které jsou potřebné proto, aby mohlo být zahájené archivní šetření. Jedná se o podrobné informace o žadateli, případně jeho rodinných

---

⁷⁰ Lenka Linhartová, Eva Lehečková, Zdeňka Kokošková, Alena Skipalová, František Štverák, Jiří Bernas, Lucie Mládková a Oldřich Pejs, *Metodický návod k vyřizování státoobčanských žádostí při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu*, Praha 2014, s. 21-23.

příslušnicích, ke kterým se má šetření vztahovat, dále žadatel dodává veškeré kopie dokladů, kterými disponuje tzn. například rodný list, oddací list, úmrtní list, pobytové karty apod.

2) Úřad současně s bodem 1) vyplní „Dotazník pro vyhledávání podkladů ke státnímu občanství ve státních archivech.“

3) Následně dojde k ověření místní příslušnosti úřadu k vyřizování žádosti (kontrola trvalého pobytu, popř. posledního trvalého pobytu za pomoci registru obyvatel nebo Agendového informačního systému evidence obyvatel).

4) V dalším kroku se provede ověření ve spisovně krajského úřadu nebo úřadu městské části, zda žadatel není veden v evidenci osob, které pozbyly státní občanství.

5) Pokud úřad uzná za vhodné, obrátí se přímo na příslušný matriční úřad.

6) Vyplyne-li po prostudování veškerých získaných materiálů, že je potřeba zjistit nabytí nebo pozbytí státního občanství, avšak bez nutnosti archivního šetření, obrátí se úřad přímo na odbor všeobecné správy Ministerstva vnitra, oddělení státního občanství a matrik, zda hledaná osoba prochází „Ústřední evidencí fyzických osob, které nabyly nebo pozbyly státní občanství ČR“.

7) Pokud však na rozdíl od bodu 6) vyplyne, že je potřeba zahájit archivní šetření, vypracuje úřad žádost odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, která obsahuje všechny dříve získané informace a dokumenty.

V případě, že úřad požaduje vyhledání určitých dokumentů v archivech, je potřeba poskytnout takové relevantní údaje, podle kterých je možné archivní šetření uskutečnit. Jedná-li se o dohledání sčítacího archu, je nutné sdělit přesnou adresu k datu sčítání.

8) V této fázi úřad zasílá žádost včetně veškerých podkladových materiálů na odbor archivní správy a spisové služby prostřednictvím datové schránky.

9) Ve chvíli, kdy odbor archivní správy a spisové služby obdrží od úřadu dožádání na provedení archivního šetření ve věci zjištění státního občanství, provede uvedený odbor ve své elektronické databázi kontrolu, zda se jedná o nově podanou žádost, nebo zda se jedná o osobu, k níž se provádělo archivní šetření v předchozích pěti letech (státoobčanské spisy jsou v tamní spisovně maximálně pět let).

Jedná-li se o novou žádost, ke které odbor archivní správy a spisové služby neeviduje žádný spis z předchozích let, provede řádné zaevidování a následnou rozvahu, na které archivy je možné se obrátit v dané záležitosti.

10) Následně dojde k prověření dostupných pomůcek (jako jsou statistické a historické lexikony, odborné publikace) včetně evidence Ústředního evidence Národního archivního dědictví a na základě toho určí, ve kterých archivech bude třeba šetření zahájit.

Při vyhledávání státoobčanských dokumentů se provádí zejména v Národním archivu, státních oblastních archivech, státních okresních archivech, archivech měst, Archivu bezpečnostních složek, Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR a vojenských archivech v ČR a na Slovensku.

11) Po zpracování původního podání osloví odbor archivní správy a spisové služby příslušné archivy, prostřednictvím datové schránky, s oficiální žádostí včetně všech příložených příloh a případných doplňujících informací.

12) Až v tuto chvíli se žádost dostává do archivu prostřednictvím datové schránky formou přílohy dopisu odboru archivní správy a spisové služby, z jehož rozdělovníku je patrné, kterým archivům byla žádost přidělena.

13) Na základě doručené žádosti příslušný pracovník archivu provede šetření ve všech fondech, které jsou pro šetření relevantní.

14) Po provedeném šetření je vypracována písemná odpověď odboru archivní správy a spisové služby.

15) Jestliže jsou z výsledků archivních rešerší zjištěny nové skutečnosti na základě, kterých je potřeba archivní rešerší ještě rozšířit nebo doplnit, obrátí se odbor archivní správy a spisové služby na příslušné archivy s novou žádostí.

16) Po ukončení archivního šetření je připravena kompletní odpověď, která je odeslána příslušnému úřadu datovou schránkou.

17) V případě negativního výsledku šetření je současně v odpovědi podána informace o možnosti dalšího šetření v případě, že úřad poskytne nové skutečnosti.

18) V případě, že z odpovědí archivů vyplyne možnost dalšího šetření v zahraničních archivech nebo zahraničních institucích, podá tuto informaci spolu s kontakty odbor archivní správy a spisové služby úřadu.

19) Žádá-li úřad o dohledání dokumentů s odkazem na již provedenou archivní rešerši, je nutné uvést číslo jednací odboru archivní správy a spisové služby, pod kterým byla v minulosti vyřizována.

Na základě výše uvedených bodů je vidět, že celá agenda je pro úřad velmi zdlouhavá a v některých případech, kdy je potřeba doplnit, či rozšířit archivní rešerši může dojít k prodloužení vyřizovacích lhůt, a to ve složitých případech vyžadující archivní šetření. V takovém případě lhůta činí až 180 dnů.⁷¹

4.5. Dotazníkové šetření u jednotlivců

Dotazníkové šetření u jednotlivců probíhalo téměř obdobně jako u institucí. Celkem bylo osloveno 39 osob, přičemž zpětných reakcí bylo získáno 27.

Dotazník, na který oslovení jednotlivci odpovídali se skládal ze 6 otázek zaměřených více na formulář: Žádost o zjištění údajů ze sčítacích operátů na území bývalého Československa:

- 1) Za jakým účelem jste formulář využili?
- 2) Když jste poprvé potřebovali zjistit informace ze sčítacích operátů 1930, věděli jste, že je potřeba využít formulář na stránkách Národního archivu?
- 3) Využili jste formulář více než jednou?
- 4) Měli jste při vyplňování formuláře nějaké problémy či se objevili nejasnosti?
- 5) Jak dlouho (alespoň přibližně) šetření trvalo/kdy jste dostali odpověď?
- 6) Podařilo se najít to, o co jste žádali?

Většina odpovědí na zasláný dotazník byla negativní, oslovení jednotlivci formulář ke zjištění údajů ze sčítacích operátů na území bývalého Československa nevyužili, avšak i z těchto odpovědí se můžeme dozvědět zajímavé podrobnosti. Osoby, které formulář nevyužily, uvedly, že doposud jednoduše neměly potřebu ho využít, data z tohoto období znají nebo využili ke zjištění informací jiné zdroje.

Překvapivě se objevovaly od jednotlivců odpovědi, že o formuláři nikdy před zasláním dotazníku neslyšeli, anebo zkušenější jednotlivci uvedli, že se nejdříve obrátili přímo na NA a až poté byli „poučeni“ o potřebě vyplnit příslušný formulář.

---

⁷¹ Lenka Linhartová, Eva Lehečková, Zdeňka Kokošková, Alena Skipalová, František Štverák, Jiří Bernas, Lucie Mládková a Oldřich Pejs, *Metodický návod k vyřizování státoobčanských žádostí při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu*, Praha 2014, s. 21-23.

Ti, kteří formulář vyplňovali, jej využili hlavně za účelem dozvědět se chybějící informace o svých předcích a formulář zatím využili jen jednou. Vyplnění formuláře se jevílo bez problémů. Časově vyřízení žádosti trvalo přibližně jeden měsíc.

Potěšujícím pro mě bylo zjištění, že rozeslaný dotazník inspiroval jednoho oslovených k využití formuláře a momentálně čeká na odpověď NA.

V reakci na dotazník došla jedna písemná a jedna telefonická odpověď, ve kterých jednotlivci zmínili, že nevyužili SO z roku 1930 z NA, ale slovenské sčítací archy (tzv. „hárky“). Je ovšem nutné upozornit, že v případě slovenských sčítacích archů z roku 1930 jsou jednotlivcům tyto archy přístupné a jsou volně k nahlížení na webových stránkách.⁷²

---

⁷² Slovakiana, sčítacie hárky, [online] [cit. 22. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty?categoryname=scitacie-harky>

Závěr

Práce se zaměřuje na využívání sčítacích operátů z roku 1930, jež jsou uloženy v Národním archivu, institucemi veřejné správy a jednotlivci. Obecně se může využívání sčítacích operátů zdát jako agenda nepříliš aktivní. Avšak v tomto případě je tato domněnka mylná.

Z výše uvedených dat z dotazníkového šetření u jednotlivců i institucí je patrný trend, který naznačovaly i výroční zprávy Národního archivu z posledních let, že v současné době značně převyšuje zájem institucí o získání informací ze sčítacích operátů z roku 1930 zájem jednotlivců.

Ze získaných dat by se na první pohled mohlo jevit, že žádosti institucí nejsou časté, ovšem převedeme-li si odpovědi do širšího měřítka, kdy jednotlivé úřady mají četnost žádostí šetření ve sčítacích operátech z roku 1930 průměrně jednou až dvakrát měsíčně, jedná se o poměrné zatížení Národního archivu v rámci této agendy.

Výsledky od jednotlivců jsou v porovnání s institucemi značně slabší. Jejich zájem o data obsažená ve sčítacích operátech z roku 1930 je převážně genealogický. Ze získaných odpovědí na dotazník plyne, že data obsažená ve sčítacích operátech jednotlivci většinou již mají a jsou je schopni dohledat doma např. v rodných listech apod.

Důvody šetření ve sčítacích arších z roku 1930 jsou pro jednotlivce a instituce samozřejmě rozdílné, ovšem všichni se snaží najít cenná data, která mohou výrazně ovlivnit život jednotlivce.

Pro jednotlivce jsou to cenná genealogická data, díky kterým může dále pátrat po svých předcích a pro instituce jsou to informace, které se mohou týkat různých záležitostí jako jsou přidělení státního občanství, dohledání nedostatečně identifikovaných vlastníků nemovitostí atd. Celkově se potvrdilo, že sčítací operáty z roku 1930 jsou důležitým zdrojem dat, ovšem pokud jsou tyto informace nedostatečné, je zde možnost dále pátrat i v jiných archivních zdrojích.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny

Národní archiv, Fond Předsednictvo ministerské rady

Literatura

Hledíková Zdeňka, Janák Jan, Synek Jaroslav a Dobeš Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

Kačerová Eva a Michalec Libor, *Příběh statistiky*, Praha 2014.

Kačerová Eva a kol., *Historie státní statistické služby 1919–2014*, Praha 2015.

Kuklík Jan, *Příběh československé ústavy 1920 II Ústava a její proměny v meziválečném období*, Praha 2022.

Linhartová Lenka, Lehečková Eva, Kokošková Zdeňka, Skipalová Alena, Štverák František, Bernas Jiří, Mládková Lucie a Pejs Oldřich, *Metodický návod k vyřizování státoobčanských žádosti při dohledávání dokumentů v archivech v návaznosti na elektronickou spisovou službu*, Praha 2014.

Maršálek Zdenko, „Česká“, nebo „československá“ armáda?: *Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945*, Praha 2017.

Rychlík Jan, *Československo v období socialismu 1945–1989*, Praha 2020.

Rychlík Jan a Penčev Vladimír, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, Praha 2013.

Růžková Jiřina, *160 let od konání přechodového sčítání lidu na území České republiky (1857)*, *Demografie*, revue pro výzkum populačního vývoje, 60 (1), Praha 2018, s. 78-82.

Vaishar Antonín, Dvořák Petr a Zapletalová Jana, *Zapomenuté sčítání lidu 1939 v českém pohraničí*, *Informace ČGS*, 38/2, Praha 2019, s. 1-9.

Další zdroje

Zákony

Zákon č. 256/1920 Sb., o sčítání lidu.

Zákon č. 47/1927 Sb., o sčítání lidu.

Zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě.

Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů.

Zákon č. 158/1999 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001.

Zákon č. 332/2020 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021 a o změně zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů.

Nariadení a vyhlášky

Nariadení vlády republiky Československé č. 592/1920 Sb., jímž se provádí zákon o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, č. 256 Sb. z. a n.

Nariadení vlády č. 86/1930 Sb., o sčítání lidu v roce 1930.

Nariadení vlády č. 224/1949 Sb., o sčítání lidu v roce 1950 a soupisech s ním spojených (o národním sčítání).

Vyhláška Českého statistického úřadu č. 354/2000 Sb., kterou se stanoví vzory sčítacích tiskopisů pro sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 a vzor průkazu sčítacího komisaře a sčítacího revizora.

Internetové zdroje

Historie sčítání lidu, [online] [cit. 18. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20540505/32011840814.pdf/bec31508-8d2d-470a-9b0d-243f304c8d3d?version=1.0>

Sčítání lidu v Rakousko-Uhersku (1868-1910), [online] [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-v-rakousko-uhersku-1868-1910>

Československé sčítání lidu 1930, [online] [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1930>

Československé sčítání lidu 1950, [online] [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1950>

Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001, [online] [cit. 26. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/slodb/scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2001

Sčítání lidu, domů a bytů 2011, [online] [cit. 28. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/slodb/zakladni_informace_o_scitani

Sčítání lidu: bezpečnost na všech frontách, [online] [cit. 28. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/slodb/scitani_lidu_bezpecnost_na_vsech_frontach

Sčítání lidu domů a bytů 2011: Skartace formulářů je ukončena, [online] [cit. 28. 4. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/slodb/skartace_formularu_je_ukoncena

Průběh sčítání 2021, [online] [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/prubeh-scitani>

Za dva dny startuje sčítání lidu, [online] [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/za-dva-dny-startuje-scitani-lidu>

Důvod a způsob založení - zákon 106/99 Sb., [online] [cit. 3. 5. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/2_duvod_a_zpusob_zalozeni_zakon_106_99_sb

Zemská statistická kancelář před 90 lety, [online] [cit. 22. 2. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/zemska_statisticka_kancelar_pred_90_lety

Statistika od historie po současnost, [online] [cit. 4. 5. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23169768/historie_csu.pdf/4267672b-33ba-4caf-9bb7-21669f2b77af?version=1.0

Historie statistiky v Čechách po roce 1918, [online] [cit. 18. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/historie_statistiky_v_zechach_po_roce_1918

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921, 1. díl, [online] [cit. 19. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.ndk.cz/view/uuid:030dff0-7615-11e8-87bd-005056827e52?page=uuid:fcf08e40-a653-11e8-830e-005056825209>

Statistická příručka Československé republiky [na rok] 1948, [online] [cit. 18. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.ndk.cz/uuid/uuid:8ea9e7b0-a42d-11e3-9d7d-005056827e51>

Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí, [online] [cit. 6. 5. 2023]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:39d97c00-05a3-11e4-89c6-005056827e51?page=uuid:08a2d7c0-46cc-11e4-af1d-001018b5eb5c>

Historický exkurz o sčítání lidu, [online] [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/files/historie_sl.pdf

První výsledky Sčítání 2021 v kostce, [online] [cit. 29. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2022/02/16/prvni-vysledky-scitani-2021-v-kostce>

1939–1945 Ústřední statistický úřad, [online] [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/pribeh-statistiky/1939-1945-ustredni-statisticky-urad/>

1945–1948 Statistika v období poválečné obnovy, [online] [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/pribeh-statistiky/1945-1948-statistika-v-obdobi-povalecne-obnovy/>

1948–1989 Kontrola plánu, [online] [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/pribeh-statistiky/1948-1989-kontrola-planu/>

Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2018, [online] [cit. 1. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-2018>

Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2019, [online] [cit. 1. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-za-rok-2019>

Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2020, [online] [cit. 1. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-za-rok-2020>

Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2021, [online] [cit. 16. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/o-nas/vyrocni-zpravy/vyrocni-zprava-za-rok-2021>

Formulář - žádost o zjištění údajů ze sčítacích operátů na území bývalého Československa, [online] [cit. 13. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/formulare/ze-scitacich-operatu-na-uzemi-byvaleho-ceskoslovenska>

Činnost ÚZSVM, působnost a rozpočet, [online] [cit. 19. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.uzsvm.cz/cinnost-uzsvm>

Slovakiana, sčítacie hárky, [online] [cit. 22. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty?categoryname=scitacie-harky>

Seznam příloh

Obrazová příloha č. 1: Vyhláška o sčítání lidu

Obrazová příloha č. 2: Úřední legitimace

Obrazová příloha č. 3: Úřední zápis o slibu sčítacích komisařů a revisorů

Obrazová příloha č. 4: Okresní přehled

Obrazová příloha č. 5: Obecní přehled

Obrazová příloha č. 6: Vzorec jak se mají vyplňovati sloupce 2. až 24. sčítacího a popisného archu

Obrazová příloha č. 7: Bytový list

Obrazová příloha č. 8: Sčítací lístek pro hosty v hotelích, hostincích a noclehárnách

Obrazová příloha č. 1: Vyhláška o sčítání lidu

 Československá republika.

VYHLÁŠKA O SČÍTÁNÍ LIDU.

Podle zákona č. 47/1927 a vládního nařízení č. 86/1930 Sb. z. a n. bude se
dne 2. prosince 1930

a ve dnech následujících konati na celém území státním druhé sčítání lidu. Provedou je politické úřady za pomoci sčítacích komisařů a revisorů archy sčítacími.

Každému majiteli bytu doručí obecní orgán nejdříve osm a nejpozději pět dní před sčítáním sčítací arch spolu s tištěným úředním poučením a návodem, jak se arch vyplňuje.

Rádně vyplněný sčítací arch buď připraven pro sčítacího komisaře počínajíc dnem 2. prosince 1930 v 8 hodin ráno.

Vyplnění sčítací arch je povinen a výhradně oprávněn majitel bytu nebo dospělý člen jeho rodiny; nemůže-li nebo nedovede-li to, musí vyčkatí příchodu sčítacího komisaře, který pak arch vyplní za něho. Pro zodpovězení otázek jest rozhodným stav o půlnoci z 1. na 2. prosinec 1930.

Každý je povinen podati správně a včasné všechny údaje od něho požadované (§ 5. zák.).

Může tak učiniti bez obavy, protože všichni, jejichž prostřednictvím se tyto údaje sbírají a zpracovávají, jsou zavázáni **k přísné mlčenlivosti** o obsahu sčítacích listin vůči každému, zvláště také vůči úřadům jiným. Porušení této povinnosti jakož i každé zneužití údajů a obsahu sčítacích listin trestá se pokutou do 10.000 Kč anebo vězením do dvou let (§ 8. zák. č. 49/1919). Sčítací komisař a revisor jsou mimo to povinni postaratí se o to, aby ke sčítacím listinám, dokud jich neodevzdají, neměl nikdo přístupu, takže žádná nepovolaná osoba nemá práva ani možnosti nahlédnouti do vyplněných archů.

Sčítací komisař navštíví počínaje dnem 2. prosince 1930 postupně každý dům a každý byt, aby prozkoumal a převzal sčítací archy; kterého dne komisař přijde, bude majitel bytu včas oznámeno, aby buď sám nebo dospělý člen jeho domácnosti mohl mu dáti potřebná vysvětlení. Při vstupu do bytu vykáže se komisaři úřední legitimaci vydanou okresním úřadem. **Sčítací komisař požívá ochrany jako veřejný funkcionář podle příslušných předpisů trestních.** Komisař prozkoumá sčítací arch **ihned na místě** za přítomnosti majitele bytu nebo dospělého člena jeho domácnosti, opraví ihned zřejmé omyly nebo nesprávnosti a doplní scházející údaje. Mají-li sčítané osoby po ruce osobní průkazy (rodné nebo křestní listy, oddací, domovské, konskripční listy, cestovní pasy, školní vysvědčení nebo jiné), buďte tyto průkazy připraveny, aby komisař mohl do nich nahlédnouti.

Po sčítacím komisaři přezkoumává archy sčítací revisor, jemuž byly komisařem odevzdány. Také revisor jest oprávněn navštívit byty a vyslechnouti sčítané osoby; jest opatřen rovněž úřední legitimací a požívá stejné ochrany jako sčítací komisař.

Současně se sčítáním lidu vykoná se v obcích, jejichž seznam byl vyhlášen v Zemském věstníku, **soupis bytů**; v těchto obcích je majitel bytu povinen vyplnití podle pravdy také bytový list, který mu bude zároveň se sčítacím archem doručen, a připraviti jej pro sčítacího komisaře.

Vědomě nesprávné údaje, jakož i všeliká jiná úmyslná jednání a opomenutí, kterými se porušuje neb ohrožuje úplnost nebo správnost sčítání, **trestají se** podle §u 6, odst. 1. zákona o sčítání lidu, nejde-li o čin přísněji trestný, peněžitou pokutou až do 10.000 Kč, vedle toho nebo místo toho vězením do tří měsíců. Jednáním takovým jest zejména, jestliže někdo vyhne se sčítání, dá se sčítati vícekrát, působí na jiné, aby činili údaje neodpovídající pravdě, uspořádá soukromé sčítání lidu nebo se účastní jeho provádění, způsobí umělé přesuny obyvatelstva z obce do obce, nebo k takovým činům vybízí.

Obcházení ve věcech sčítání domy a byty, nabízení se k vyplňování sčítacích listin anebo působití jakkoli na sčítané osoby, aby listiny vyplnily za přítomnosti cizí osoby, **jest zakázáno.** Rovněž jest zakázáno doručovatí zároveň s úředními listinami letáky, provolání a pod., které mají vztah k úřednímu sčítání, nebo používatí tiskopisů ministerstvem vnitřní nevydaných. Přestupky těchto zakázů, jakož i jiných příkazů nebo zákazů vydaných k ochraně svobody a správnosti sčítání, trestají se podle §u 6, odst. 2. zákona o sčítání lidu, pokud nejsou trestny podle §u 6, odst. 1. téhož zákona, peněžitou pokutou až do 5.000 Kč.

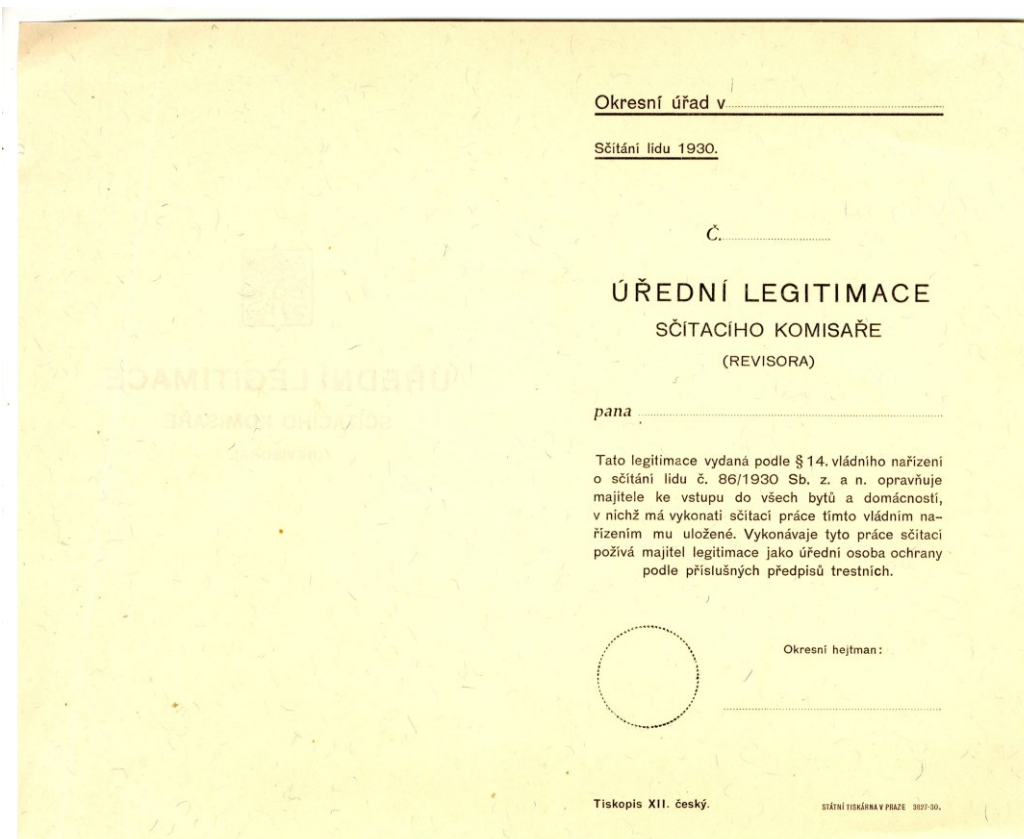
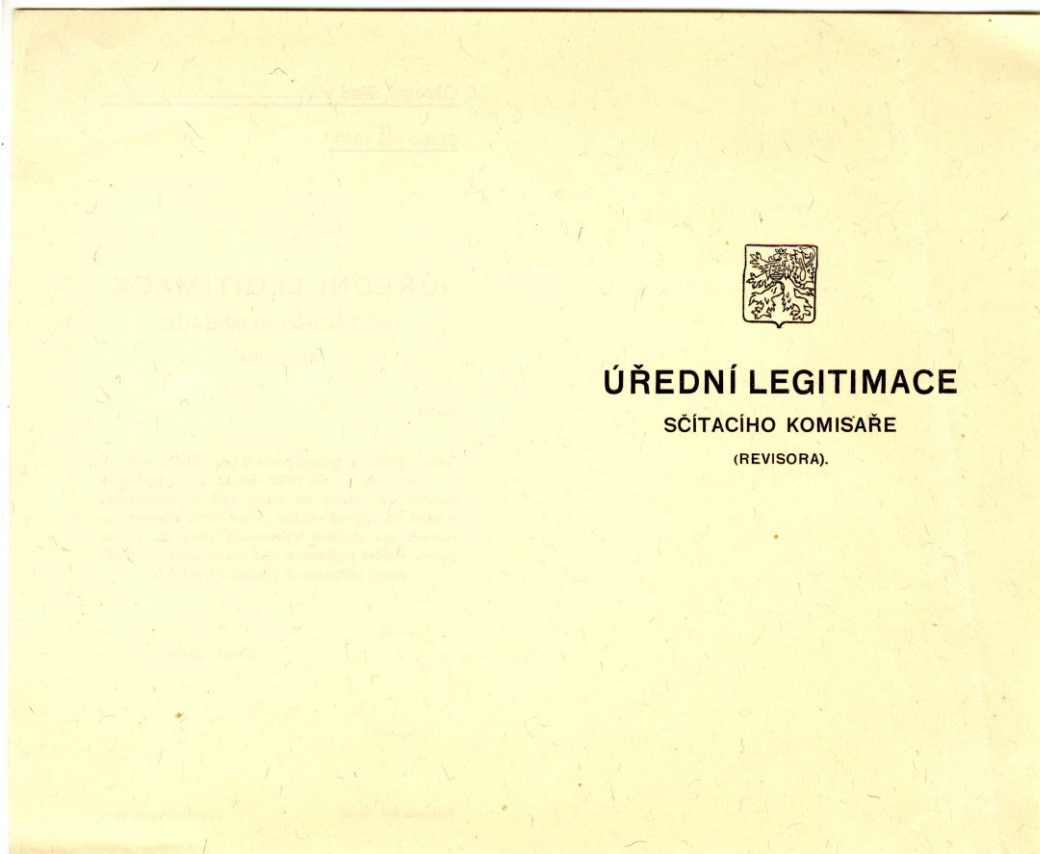
Dne 15. listopadu 1930.

Okresní úřad.

Tiskopis XIVA, český. Báňský úřad, 1930. — 4443-30

Zdroj: Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, signatura 736/11, číslo jednací 1649/30, karton 3285

Obrazová příloha č. 2: Úřední legitimace

Zdroj: Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, signatura 736/11, číslo jednací 1649/30, karton 3285

Obrazová příloha č. 3: Úřední zápis o slibu sčítacích komisařů a revisorů

Okresní úřad v .....
dne ..... 1930.

Sčítání lidu 1930.

Úřední zápis
o slibu sčítacích komisařů a revisorů.

Podepsaní složili ve smyslu §u 16. vládního nařízení o sčítání lidu ze dne 26. června 1930, čis. 86 Sb. z. a n. do rukou zástupce okresního úřadu dnešního dne tento slib:

„Slibujeme, že budeme nestranně a svědomitě plniti své povinnosti uložené nám zákonem o sčítání lidu a vládním nařízením k jeho provedení vydaným a že zachováme úřední tajemství o všech údajích při sčítání, zejména o obsahu všech sčítacích listin.“

Zástupce okresního úřadu:

Sčítací komisaři: _____ Sčítací revisoři: _____

Tiskopis XIII. český. Státní tiskárna v Praze. — 4297-30.

Zdroj: Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, signatura 736/11, číslo jednací 1649/30, karton 3285

Obrazová příloha č. 7: Bytový list

Československá republika.

Sčítání lidu 1930.
Soupis bytů.

Soudní okres .....

Obec .....

Osada (městská čtvrť) .....

Místní část .....

(t. j. část obce oddělené ležící, která má vlastní název.)

Číslo domovní (popisné) .....

Ulice nebo náměstí .....

Orientační číslo domu .....

Číslo bytu .....

Bytový list.

1. Jest byt toho času obýván či není? .....
- Je-li obýván: slouží také k provozování živnosti nebo výkonu povolání? (ano, ne) .....
- Jestliže ano: která živnost nebo povolání se v bytě provozuje? .....
- Není-li obýván: k jakému účelu slouží? (kancelář, dílna, sklad a pod.) .....
- či jest majitel bytu trvale nepřítomen? (ano, ne) ..... či jest byt vůbec nepoužíván? (ano, ne) .....
2. Jméno a příjmení majitele bytu (po příp. název ústavu, jemuž byt slouží) .....

Povolání majitele bytu a jeho postavení v povolání [po příp. účel ústavu (hotel, nemocnice, klášter, kasárna atd.)]

.....

3. Poloha bytu: ve sklepě (ano, ne) ..... v suterénu (úplném nebo částečném?) .....
- v přízemí (ano, ne) ..... v kolikátém poschodí? ..... v podkroví (ano, ne) .....
- Byt označí se „ve sklepě“, je-li dolní okraj vnitřních oken pod úrovní ulice; v suterénu, je-li dolní okraj oken nad úrovní, avšak podlaha pod úrovní okolního terénu; u domů stojících na svahu může podlaha takového bytu jen z části býti pod zemí, to pak je suterén částečný. — T. zv. mezipatro (mezanin) se označí jako I. poschodí, poschodí nad ním jako II. poschodí atd.
4. Místnosti v bytě (udejte jejich počet číslic):

pokoje	předsíň	kanceláře .....
kuchyně	koupelna	hostinské místnosti .....
místnosti pro služebné	spižárna	krámy .....
hala	záchod (uvnitř bytu)	dílny (atelier) .....
mansarda	prádelna (uvnitř bytu)	skladiště a pod. ....

jiné místnosti (udejte jaké a kolik) .....

5. Používá se záchodu společného s bytem jiným? (ano, ne) ..... společně prádelny? (ano, ne) .....
- Patří k bytu sklep? (ano, ne) ..... půda? (ano, ne) .....
6. Zaveden do domu vodovod? (ano, ne) ....., s vodou pitnou či jen užitkovou? .....
- Vyúsťuje vodovod přímo v bytě? (ano, ne) ..... Je záchod zařízen na splachování vodou? (ano, ne) .....
7. Používá se v bytě plynu a) k osvětlování? (ano, ne) ..... b) k vaření či topení? .....
8. Používá se v bytě elektriny a) k osvětlování? (ano, ne) ..... b) k vaření či topení? .....
9. Jest do bytu zavedeno ústřední neb dálkové topení? (ano, ne) .....
10. Úhrnný počet osob v bytě bydlících (započítáte i osoby dočasně nepřítomné) .....
11. Jest byt obýván pouze domácností majitele bytu? (ano, ne) .....
- Jestliže nikoli, kolik jiných domácností bydlí u majitele bytu? .....
12. Kolik se z bytu platí nájemného (i s pravidelnými poplatky a dávkami) za celý rok? .....
- Je-li byt neprónajat, jaké bylo poslední roční nájemné? .....
- Neplatí-li se žádné nájemné: je majitel bytu vlastníkem domu? (ano, ne) ..... či z jakého důvodu má byt k bezplatné dispozici (správce domu? příbuzný majitele domu? držitel bytu naturálního? a pod.) .....
13. Vztahují se na byt předpisy zákona o ochraně nájemníků? (ano, ne) .....
14. Jde o byt v domě stavebního družstva? (ano, ne) ..... Je majitel bytu členem tohoto družstva? (ano, ne) .....
15. Od kdy bydlí majitel bytu v tomto bytě? .....

Správnost a úplnost všech údajů stvrzuje:

V ..... dne ..... 1930.

(podpis.)

Prohlédl a za správnost a úplnost jest odpověden:

V ..... dne ..... 1930.

sčítací komisař.

Tiskopis IV. český. Státní tiskárna v Praze. — 4295-0.

Zdroj: Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, signatura 736/11, číslo jednací 1649/30, karton 3285

Obrazová příloha č. 8: Sčítací lístek pro hosty v hotelích, hostincích a noclehárnách

Československá republika.

Sčítání lidu 1930.

Obec .....

Osada .....
(městská čtvrť)

Číslo domovní (popisné) .....

Název podniku .....

V místech, kde se sčítá archy sčítacími, vyplše správa podniku údaje hostovy z tohoto lístku do sčítacího archu (bližší viz v Poučení a návodu); v místech, kde se sčítá archy popisnými, odevzdá všechny lístky sčítacímu komisari.

Vědomě nesprávné údaje jakož i všílká jiná úmyslná jednání a opomenutí, jimiž se porušuje nebo ohrožuje úplnost nebo správnost sčítání, trestají se peněžitou pokutou až do 10.000 Kč, vedle toho nebo místo toho vězením do 3 měsíců. Stejně bude potrestán, kdo se vyhne sčítání nebo dá se sčítati vícekrát nebo působí na jiné, aby činili údaje neodpovídající pravdě.

Sčítací lístek pro hosty

v hotelích, hostincích a noclehárnách.

Každý host přenocující v tomto podniku z 1. na 2. prosinec 1930 je povinen podle zákona č. 47/1927 a vládního nař. č. 86/1930 vyplnit tento lístek a vrátiti jej ihned správě podniku. Cestuje-li spolu několik členů téže domácnosti, vyplní sčítací lístky za děti a osoby, které nemohou nebo neumějí psáti, přednosta domácnosti nebo jiný dospělý člen rodiny. Byl-li host o půlnoci z 1. na 2. prosinec 1930 na cestě, vyplní sčítací lístek v tom hotelu, hostinci nebo noclehárně, kde našel prvé přístřeší. — Nemůže-li nebo nedovede-li host lístek vyplniti, vyplní jej podle jeho údajů správa podniku.
Lístek jest vyplniti přesně a podle pravdy; všichni, jimž se lístek dostane do rukou, jsou zákonem zavázáni k přísné mlčenlivosti o jeho obsahu. Mafitel (nájemce nebo správce) podniku přesvědčí se nahlédnutím do osobních výkazů hostových o správnosti údajů.

1. **Příjmení** (jméno rodinné) a **jméno** (křestní nebo rodné) .....
2. **Příbuzenský neb jiný poměr k přednostovi domácnosti**
(vyplní se jen, cestuje-li spolu několik členů téže domácnosti, jejíž přednosta je přítomen; hlava rodiny zapíše o sobě přednosta domácnosti) .....
3. **Pohlaví** (zda mužské či ženské) .....
4. **Den, měsíc a rok narození** .....
5. **Rodinný stav** (zda svobodný(á), ženatý (vdaná), ovdovělý(á), rozvedený(á), rozloučený(á), mimo to u dětí do 14 let též, zda úplný sirotek nebo sirotek po otci či po matce) .....
6. U všech **žen**, které jsou nebo byly provdány: **Datum posledního sňatku** .....
mimoto u žen ovdovělých, rozvedených a rozloučených též:
Datum ovdovění, rozvodu, rozluky .....
7. U **žen**, které jsou nebo byly provdány:
Počet dětí narozených v posledním manželství: všech živě narozených .....
z nich zemřelo .....
8. **Rodiště:** obec ..... soud. okres ..... země .....
9. **Státní příslušnost** ....., u čl. státních příslušníků mimoto také
domovská obec ..... soud. okres ..... země .....
10. **Národnost** (mateřský jazyk) .....
11. **Náboženské vyznání** (církevní příslušnost) **nebo bez vyznání** .....
12. **Znalost čtení a psaní** (zda umí čísti a psáti, nebo jen čísti, neb ani čísti ani psáti) .....,
(vyplní se jen u osob starších 6ti let)
13. **Druh povolání** (uďtejte co nejpodrobněji!)
a) povolání hlavní .....
- b) povolání vedlejší .....
- c) ev. další povolání vedlejší .....
14. **Postavení v povolání** (zda samostatný nebo v poměru služebním či pracovním, na př. ředitel, montér, obch. cestující, dělník)
a) v povolání hlavním .....
- b) v povolání vedlejším .....
- c) v ev. dalším povolání vedlejším .....
15. **Bližší označení a místo závodu** (podniku, úřadu), v němž se vykonává hlavní povolání .....
16. **Řádné bydliště:** obec ..... soud. okres ..... země .....
17. **Tělesné vady** (zda slepý na obě oči, hluchý, němý, hluchoněmý, či nemá ruku nebo nohu) .....

Stvrzuji svým podpisem, že jsem všechny otázky přesně a pravdivě zodpověděl.

V ..... prosince 1930.

.....
podpis.
Státní tiskárna

Zdroj: Národní archiv, fond Předsednictvo ministerské rady, signatura 736/11, číslo jednací 1649/30, karton 3285